

רבה כך היא במדרש משלי (פ"ו), אבל הרברים מוכיחים שם מסידורן של דברים שהמאמר תח"מ ע"י אליהו הנביא אינו אלא מגליון שבא לפניו, שרמזו בעל הגליון על הא דסוף סוטה. ומן שה'ש רבה הועתק למדרש משלי, ועיקר הנוסחא הוא תח"מ מביאה לידי אליהו, וכל דברי הר"ן הם להשוות הנוסחאות. אמנם בירושלמי דשבת (פ"א ה"ה) הנוסחא יראה חטא לידי ר"הק, ר"הק לידי חסידות, חסידות לידי תחיית המתים, תח"מ לידי אליהו ז"ל, ומייתי עליה קראי חסידות לידי תח"מ דכתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם, תח"מ לידי אליהו זכור לטוב דכתיב הנה אנכי שולח את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא וגו'. ועפ"י אלה המקראות ועפ"י ט"ב הענין עדיפא נוסחת הירושלמי בשקלים (ספ"ו), יראה חטא מביאה לידי חסידות וחסידות לידי רוח"ק ורוח"ק לידי תח"מ, תח"מ מביאה לידי אליהו זכור לטוב (אלא דהתם ראיית הפסוקים משובשות), ואלו הדברים לא יסבלו פ"י הר"ן, ולפי סגנון המאמר פירושו של יום ה' הגדול והנורא הוא יום הדין שלעתיד, שיהיה אחר תחיית המתים שיקצו מהעפר, כמ"ש ורבים משינו אדמת עפר יקיצו אלה לחי' עולם ואלה לחרפות לדראון עולם (דניאל י"ב ב'), ובט"ב יום הדין הזה שנינו ב"ר"ה (ט"ו ע"ב), תניא בש"א נ' כחות הן ליום הדין, אחת של צדיקים נמורים ואחת של רשעים נמורין ואחת של בינוניים, צדיקים נמורין נכתבין ונחתמין לאחר לחי' עולם, רשעים נמורין נכתבין ונחתמין לאחר לניהנם שני ורבים משינו אדמת עפר יקיצו וגו', בינוניים יורדין לניהנם ומצפצפין ועולין וכו', ופיר"ש ליום הדין כשיחיו המתים, ובתוספות כתבו ליום הדין כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואע"פ שכבר נדונו וכו' עדיין יהיה דין אחר אם יזכה לחי' העו"ה שהוא קיים לעולם וכו', ועל זה יסד הפ"טן בפיוט ונתנה תוקף ובשוק נגול יתקע וגו' ומלאכים יחפזו וגו' ויאמרו הנה זה יום הדין, והנה אחר היקיצה קודם יום הדין יבא אליהו להשיב לב אבות על בנים וגו', ובדברים רבה (ספ"ו) אמרו, א"ל הקב"ה משה הייך כשם שנתת את נפשך עליהן בעיהו כך לע"ל כשאביא להם את אליה הנביא שניכם כאן כאחת, מניין, שכך כתיב ה' ארך אפים וגו' בסופה ובסערה דרכו וגו' (נחום א' א'), בסופה זה משה וכו' ובסערה זה אליהו וכו', אותה שעה הוא בא ומנחם אתכם, מניין שני הנה אנכי שולח וגו', וזה יאירע על כרחך אחר תחיית המתים, כמו שאמרו שם ברבה (פ"ב) כי לא תעבור את הירדן הזה, א"ל הקב"ה למשה אם אתה נקבר כאן אצלן בזכותך הם באין עמך, א"ל למשה לאחד שנתפזרו שנתפזרו וכו' בזכות החובב נתלקטו המעות וכו' אם נקבר אתה אצלם הם באין בזכותך ואתה בא ראשם שני וירא ראשית וגו' ויתא ראשי עם, והנה לפי ההגדות האלו תהיה ביאת אליהו אחר תחיית המתים קודם יום הדין, וזאת תהיה ביאתו השנית:

ובבית'מל' המאמר אעתיק לשון הר"מ בה' מלכים (פ"ב), יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחלת ימות המשיח תהיה מלחמת נוג ומנוג, ושקודם מלחמת נוג ומנוג יעמוד נביא לישר [את] ישראל ולהכין לבם שני הנה אנכי שולח וגו', ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות, ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים, ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו, וכל אלו הדברים וכו'צא בהן לא ידע אדם איך שיהיו וכו':

מאמר ד', גילוי אליהו.

מה שסופר בדברי חז"ל ממאורעות אליהו והתגלותו ליחידים והתדמותו.

אמרו במדרש תהלים (מזמור ח'), צפור שמים, זה אליהו שפורח בעולם כצפורי, והמדרש הזה הוא מרמז על התגלותו, וכבר הזכרתי המאמר דברכות (ד' ע"ב), תנא מיכאל באחת גבריא'ל בשמים ואליהו בארבע, ובב"ק (ס' ע"ב), שני, ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר, וכשם שהמלאכים מתגלים לבני אדם בהקין או בחלום כמו כן מתגלה אליהו זכור לטוב, אמנם התגלות המלאכים היא מפורשת בבית הקודש.

¹ ומסיים שם שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר, וכתב מוהר"ש באבער בהערותיו להוצאתו. באיזה כתי' ובילקוש ג' שמסבב את העולם ובאיזה מהם כתוב שהוא חי ומסבב, ונדחק שם לפרש האי שנאמר והעורבים וגו' ולא עלתה בידו, וחביא שבאות אמת הגיה ונאמר, ואחריו הדפיסו כן בפראג ובאמשטרדם, אמנם מסתברא שהמאמר קטוע וחסר וצ"ל, ד"א זה אליהו שנאמר והעורבים וגו'.

ואינה צריכה לראיה אחרת. אבל מה שאביא ראיה היא שהתנלו המלאכים אף לאמוראים. אמרו במנחות (מ"א ע"א) אהא דאמר רבה בר רב הונא ציצית חובת טלית היא. ופליגא דמלאכא (כפ"ר) נרשום מלאך ממשי. דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמבסי סדינא. א"ל קטינא קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ציצית של תכלת מה תהא עליה. א"ל ענשיתו אעשה. א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשין:

וגילוי אליהו אירע אם בחלום או בהקיץ. ורצוני לומר בחלום היינו שמפורש שהיה חלום. ובבר אפשר שאף במקום שאינו מפורש בו כך לא היה רק חלום. וההתנלות בהקיץ היא על ב' דרכים. אם זה שנתגלה לו יודע בו שהוא אליהו. או שאינו יודע בו. שאלהיו מתחפש ומתדמה באיזה דמיון. ומה שמפורש בו שהיה בחלום הוא בביר (פפ"ג). א"ר לוי מעשה בשלטון א' ברומי שהיה מבובו תסוריות של אביו נראה לו אליהו בחלום. א"ל אבותיך מצמתין ואת מבובו. ולא זו עד שמלאך: ובפסיקתא פ' תנינא ד' הרברות (ובירושלמי דברכות פ"ב ה"ג בקייטא). ובשינוי סגנון הלשון לר' נסים נאון בפי' המעשיות היבור יפה מהיושע). עובדא הוה בהרא נברא דהוה טעין ממוניה (בערבות) [בערובא דשבתא]. באפי רומשא על בי מנישתא. אשכח נברא מצלי ותפילין על רישיא. אמר (ליה) לית לי מפקיד הדין ממנא אלא גבי הדין דהיא עטר מצוות דבריה. (נשא) [נשב] ואפקדיה לגביה. בא לאפוקי שבתא כפר ביה. אמר ליה לא לך דימנית אלא להרא שמא קרישא דהוא על רישך. נתעטף טליתו ועמר ונתפלל באותו מקום. אמר לפניו רבש"ע לא דימנית אלא לשמך קרישא דהוה על רישיה. מקום צלי נח ודמך ליה. איתגלי אליהו וכו' לטוב על ההוא נברא. אמר זיל אמור לאיתתא דהוהא נברא סימך דהוה לך עמיה. אכלין בלילי פסחא חמיר ובלילי צומא רבה מן ההיא מינא. הבי לי מקמת פלך. נסתה ויהבה ליה. כיון דאתא שרי חביט עליה. אמרה ליה מה את חביט עלי. סמא דהוה ביני לבניך יהב לי ויהבת ליה. אמר הואיל ונתפרסמנו נחזור לסוארנו וכו':

ומהתדמותיו ספרו בברכות (י' ע"ב) ההוא נברא דקא מצלי אחוריי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא חלף אליהו חזיה אידמי ליה כטעיא. א"ל כדו בר קיימא קמי מרך. שלף ספסרא וקטליה (ופ' טעיא ערב): וכיצא ביה שהתדמה לערבי נמצא בילקוט רות ר' תר"ו. ומקורו נעלם לי. מעשה בחסיד אחד שירד מנכסיו. והיתה אשתו כשרה. לסוף נעשה שכיר. פעם אחת חורש בשרה פגע בו אליהו ז"ל בדמות ערבי. א"ל יש לך ו' שנים טובות. אימתי אתה מבקש אותם עכשו או בסוף ימך. א"ל קוסם אתה אין [לי] מה ליתן לך אלא הפטר מעלי בשלום. וחור אצלו עד ג' פעמים. בפעם שלישית אמר לו אלך ואמלך באשתי. הלך אצל אשתו וא"ל בא אלי אחד והטריח אותי עד ג' פעמים וא"ל יש לך ו' שנים טובות אימתי אתה מבקש אותם עכשו או בסוף ימך. אמר לה ומה את אומרת. אמרה לו. אמור לו הבא אותם עכשו. אמר לו לך הבא אותם עכשו. א"ל לך לביתך ואין אתה מגיע לשער חצרך עד שתראה ברכה פרוסה בבית. והיו יושבים בניו לחפש בידם כעפר ומצאו ממון שיוזנו בו ו' שנים. וקראו לאמן. ולא הגיע לשער עד שיצאת אשתו לקראתו וכשרה אותו. מיד הורה להקב"ה. וזחת דעתו עליו. מה עשתה אשתו הכשרה. א"ל מפני מה כבר משך עלינו הקב"ה חוט של חסד ונתן לנו ממון ו' שנים. נעסוק בנמילות חסדים שנים הללו שמא הקב"ה מוסיף לנו מאצלו. וכן עשתה. כל מה שעשתה בכל יום ויום אמרה לבנה קטן כתוב כל מה שאנו נותנין. וכן עשה. לסוף ו' שנים בא אליהו ז"ל אמר לו כבר הגיע עונה לישול מה שנתתי לך. א"ל כשנטלתי לא נטלתי אלא מרדעת אשתי אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא מרדעת אשתי. הלך אצלה אמר לה כבר בא הוקן לישול את שלוי. א"ל לך אמור לו אם מצאת בני אדם נאמנים ממני תן להם פקדונך. וראה הקב"ה דבריהם ונמילות חסדים שעשו והוסיף להם טובה על טובה לקיים מה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל"ב י"ז): ועוד שם ר' תר"א. (ובגליון מדרש רות). מעשה בחסיד א' שקבל עליו שלא יקבל מכל אדם כלום. והיה לו בנר א' וסדין א'. וכל הלילה היה צועק ובוכה ומתחנן. ולא זו ממת עצמו עד שנצרך לישב באשפה וכלו בנדרים שליו. פ"א נגלה עליו אליהו ז"ל בדמות ערבי ועמר כנדרו. א"ל רצונך שאלוה

י אמנם הנוסחא שם אינה מבוררת עיי"ש בגליון. וכן רש"י גורס חלף ההוא טעיא. ונאמת הדבר מתמיה על אליהו שיהרג את המתפלל בשביל כך. אולם מב' מעשיות שבילקוט דלהלן שסגנונם מורה עליהן שמאחרות הם ותפסו שנתגלה אליהו בדמות ערבי נראה שמי שפייט אותן היה לפניו בנברא. חלף אליהו אידמי ליה כטעיא. ועל הגמרא הזו יסד את משליו.

לך ב' כספים ותרם נישא ונתן בהן ותחיה. א"ל הן. ונטל ב' כספים והלך וקנה חפצים ונשתכר בהם. וכן ליום ב' ויום ג'. לא יצאת השנה עד שהעשיר ושכח עונת חסידותו ושימוש תפלתו. א"ל הקב"ה לאלהיו. חסיד א' היה לי בעולמי ועבבתי עלי. הלך כנגדו ומצאו במלאכה גדולה. א"ל אתי הוא שנתתי לך ב' כספים חפש אחריהם ותנס לי. ולא יצא משם עד שירד מנכסיו ונכנס אותו ממון לממון. חזר על האשפה והיה יושב וכוכה. חזר עליו אליהו ז"ל. אמר ליה מה ההוא סבא עבד. אמר ווי לההוא נכרא דאיתהפיך עלוהי גלגלא ואתנחתי מנכסי. א"ל נשבע אתה אם מחזירנא לך אותן ב' כספים שאתה משמר עונת חסידותך ושימוש תפלתך. א"ל הן. ונטל שני כספים ונשא ונתן בהם והעשיר: וכעין אותם הסיפורים נמצא סיפור כאלפא ביתא דבן סירא (ויניציאה ש"ד). כלתא עלתא לגיננא ולא ידעה מה מטי לה: לעולם אל יאמר אדם שום דבר אלא בנזור השם וכו'. ושוב מעשה באדם אחד שהיה עשיר גדול והיו לו קרקעות הרבה ולא היו לו שוורים לחרוש אותם. מה עשה אותו האיש. נטל כס של מעות שהיו בה מאה דנרין והלך לעיר אחת לקנות שוורים או פרות לחרוש קרקעותיו. וכשהיה הולך בדרך פגע בו אליהו ז"ל. אמר לו להיכן תלך. [אמר] לכפר שוורים לקנות שוורים או פרות. אמר לו אמור אם יגזור השם. אמר אם יגזור או לא יגזור הרי מעותי בידו ואעשה צרכי. אמר לו ולא בהצלחה. הלך לאותו דרך לעשות צרכו ונפל לו כיסו. וכיון שהלך לכפר שוורים לעשות סחורתו שלח ידו ליקח הכיס לתת המעות ולא מצא כלום. מיד חזר לביתו במר נפש ונטל ממון אחר שני והלך לכפר אחר כדי שלא יפגע בו אליהו. וכשהיה מהלך בדרך פגע בו אליהו ונזדמן לו כזקן אחד ואמר לו להיכן תלך. אמר לו לקנות שוורים. אמר לו אמור אם נזור השם. אמר לו אם יגזור או לא יגזור הרי מעותי בידו ואני מתירא מכלום. מיד הלך האיש לדרכו. וכשהוא הולך בדרך נתן לו אליהו שינה ושכב בדרך וישן. ונטל אליהו אותו הכיס מידו. וכשהקיץ משנתו לא מצא כלום והלך לביתו בפחי נפש ונטל ממון שלישי והלך לו ופגע בו אליהו ז"ל ואמר לו להיכן אתה הולך. אמר לו לקנות שוורים אם יגזור השם. אמר לו לך לשלום ובהצלחה. מיד חזר לו אליהו ז"ל כל מעותי והכניסם לכיסו והוא לא ידע מאומה ממעותיו. ומיד הלך לקנות שוורים ומצא שם שתי פרות אדומות שלא היה בהן שום מום. ואמר לבעליהן בכמה הפרות האלו. אמרו לו במאה דנרין. אמר אין עמי מאה דנרין. מיד הכניס ידו לתוך כיסו ומצא שם שלש מאות דנרין. ומיד קנה אותן הפרות ועשה כל צרכיו וקנה שוורים לחרוש קרקעותיו. ואח"כ מכר הפרות למלך באלף דנרין של זהב. ולפיכך כל אדם שרוצה לעשות שום דבר צריך לומר אם נזור השם וכו'. שכך אמר בן סירא. מצפרא ועד רמשא מתחרב עלמא. ואדם נכנס לחופה ואינו יודע מה יבא עליו קודם שיכנס. והיינו דאמר בן סירא כלתא עלתא לגיננא ולא ידעת מאן מטי לה:

בברכות (נ"ח ע"א) במעשה דרב שילא דננדיה לההוא גברא דבעל מצרית ואכל ביה קורצי בי מלכא ואמר להו דבא על חמרתא. אמרי ליה אית לך סהרי. אמר להון אין. אתא אליהו אירמי ליה כאינש ואסהיד. כלו' כאינש דעלמא שלא ידעו שהוא אליהו: אמנם התנלותו לחסידים שידעו שאליהו הוא שמרבר עמהם היתה נ"כ בהתלבשות גוף ואירמי כאינש:
בנדרים (נ" ע"א) מעשה דר"ע ובתו של כלבא שבוע שהיו בעניות גדולה. בסיתווא הוה ננו בו תיבנא וכו'. אתא אליהו אירמי להון כאנשא וקא קרי אבכא. אמר להו הכו לי פורתא דתיבנא דילדת איתתי ולית לי מרעם לאננות. א"ל ר"ע לאנתתיה. חזי גברא דאפי' תיבנא לא אית ליה: בע"ז (י"ז ע"ב) ת"ר כשנתפס ר' אלעזר בן פרטא ור' חנינא בן תרדיון. אתוהו לר"א בן פרטא אמרי מ"ט וכו'. ומ"ט קא שבקת עבדך לחירות (רש"י) וכן נזרו על כך לפי שהיה רת יהודית. כלו' לפי שבשחרר נעשה יהודי והם נזרו שלא להכנס בדת יהודית. אמר להו לא היו דברים מעולם. קם חד מנייהו לאסהודי ביה אתא אליהו אירמי ליה כחד מחשובי דמלכותא. א"ל מדאיתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי איתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותיה הוא דקא אחוי. ולא אשנח ביה. קם למימר להו. הוה כתיבא אינרתא דהוה כתיב מחשובי דמלכותא לשדורי לבי קיסרי. ושדרהו ע"י דההוא גברא. אתא אליהו פתקיה אריבע מאה פרסי. אזל ולא אתא:

1. ושם בסיפור מלידתו של בן סירא שנתעברת אמו באמבטי (והם שלשה שנולדו כך בן סירא ור' פפא ור' זיורא) והיא היתה בתו של ירמיהו הנביא ונתעברה מזרע של אביה. ומוזכרת לידתו של ירמיה ג"כ וכתב. ואף ירמיה היה מדבר חכפ כשנולד ולא רצה לצאת ממעי אמו עד שיאמר לו אביו את שמו. ונזדמן שם אליהו ז"ל ואמר יקרא שמו ירמיה.

בסנהדרין (ק"ט ע"א) בעובדא הנחום איש נמוז. ששלחו דורון בידו לבי קיסר ובמלון ננכו אותו ומלאו את הארנו עפר. כי מטא להתם אישתבח עפרא. אמר אחושי קא מחייבי יהודאי אפקוה למקטליה. אמר גם זו לטובה. אתא אליהו ואידמי להו כחד מינייהו. אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא. דהוה שרי עפרא הוה חרבי וכו' :

בספר חיבור יפה מהישועה לר' נסים נאון מסופר. איך שבא אל איש חסיד שהיה עני גדול ונדלו לה לו לעבד שימכור אותו. ונמכר לשר אחד. והשר מכרו אל המלך. וכששאלו המלך מה מלאכתו. א"ל בנאי. ובנה למלך ע"י תפלתו ארמון מהודר. ויתן המלך את שכרו אל השר. ואליהו נעלם מהם. ועל הסיפור הוה נחייסר הפיוט איש חסיד היה למוצאי שבת: **בתנחומא** פ' האזינו סיפור נאה וארוך. בעשיר אחד שהיתה בתו קטלנית. ולו אח עני

במדינה אחרת שהיה לו בנים רבים. וידי היום בא אחד מבני אחיו לבקש עזרה ממנו. ונשא הבחור את עניו אל הבת הזאת. והפחידוהו שהיא קטלנית ולא שמע להם עד שנתרצו לו. וכשבת החתן בתוך חופתו נודמן לו זקן אחד והוא אליהו זכור לטוב ויעצורו באיזה דרך יגבר על מלאך המות. וידי כן יובא מלאך המות בדמות עני. ויקם החתן ומשבו ויכבדוהו ויאכילוהו וישקרו ושימש לפניו כאשר אמר לו אליהו. ונצח את מלאך המות בעצת אליהו:

בפסיקתא דר' כהנא דויהי בשלח. ר' אלעזר בר"ש אחמני אננרסטס. הוה מפיך עובדא. חד זמן אתא אליהו ז"ל לנביא בדמות חד סב. אמר לו אתקין לי בעירא. אמר לו מה אית נבך למטען. א"ל הרא חפיסתי והרא גולתי ומירכב. א"ל אתן חמין. הדין סבא דאנא טעין ליה ומוביל ליה לסופא דעלמא והוא אמר לי אתקין לי בעירא. א"ל ובעי את למירכוב. א"ל אין. ארכביה וזהו מסיק ליה טורין ומחית ליה גלימין ומעבר ליה חקלון דרדרורין. לסופא שרי מנטייל גרמיה עליו. א"ל סבא סבא קליל נרמך ואין לא אנא מקלק לך. א"ל ובעי את למנשמא צבחר. א"ל אין. מה עבר אעליה לחד חקל ואיתביה תחת אילן ויהב ליה אכול ושתה. וכיון דאכל ושתה א"ל כל הרא טריפתא להן לך (כלו) למה לך כל מה שאתה טורף עצמך. לשון הקשה והכאה כמו טרף אכבא. בצים טרופות). לא טב לך (צייר) [סייר] אומנתהון דאבהתך. א"ל ואיתנך מתני לי. א"ל הן. אית דאמרי חלת עשר שנין עבר אליהו ז"ל מתני ליה עד דאמר ספרא. וכיון דאמר ספרא אמרון אפילו גולתיה לא הוה יכיל למטען:

בירושלמי כללים (פ"ט ה"ד). והוא בב"ר פל"ג ופצ"ו). רבינו י"ג שנה חשש בשינוי וכו'. בסוף י"ג שנה כעס רבינו על ר' חייא הגדול. נכנס אליהו ז"ל בדמותו של ר' חייא ונתן ידו על שינוי ומיד נתפא. למחר נכנס ר' חייא וכו' אמר לו לא הייתי אני שנתתי ידו על שינוי. ידע רבינו שאליו זכור לטוב היה. מאותה שעה התחיל לנהוג בר' חייא כבוד:

בירושלמי (ספ"ג המילה) ובב"ר (פמ"ט). א"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב. ומפורש הרבה באסתר רבה (פ"י). מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה וא"ל ארזי המלך גם הנה העץ וגו' דאר"פ צ"ל חרבונה זכור לטוב. וכו' בפרריא (פ"ט). ועי' בראב"ע אסתר א' י':

בעבודה זרה (י"ח ע"ב) בעובדא דחקקי לרמותיה דר' מאיר אפיתחא דרומי. אמרי כל דהוי לפרצופא הדין ליייתה. יומא חדא חזויהו רהטו אבתריה. רהט מקמייהו על לבי זונות וכו'. איבא דאמרי אתא אליהו אידמי להו כזונה ברכתיה. אמרי חס ושלום אי ר"מ הוה לא הוה עבד הכי:

בשבת (ק"ט ע"ב). רב שימי בר אשי בלע חייוא. אתא אליהו אידמי ליה כפרשא אוכליה כשוחא במילחא וארהטיה קמיה תלחא מילי ונפק מיניה גובי גובי:

בב"מ (פ"ה ע"ב). אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי. יומא חד ריש ירחא הוה ננה ליה ולא אתא. א"ל מאי טעמא ננה ליה למר. א"ל ארואקומנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי. ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב (כלו) ובר"ה מצלי נמי תפלת מוספין לפיכך נתאחר). ולוקמינהו בהדי הדדי. סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. א"ל ויש דונמתן בעוהו. א"ל איכא ר' חייא ובניו. גור רבי תעניתא אחתניהו לר' חייא ובניו. אמר משיח הרוח ונשבה ויקא. אמר מזריר הנשם ואתא מיטרא. כי מטא למימר מחיה מתים רגש עלמא. אמרו ברקיעא מאן גליא רויא בעלמא. אמרי אליהו. אתוהו לאלוהו מחיוהו שתין פולסי דנורא. אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו:

¹ ואל תחמה שהרי מטטרון גדול הימנו ואחיהב ליה רשותא חדא שעתא דיומא למיתב ולמיכתב זכונתא דישאל. וכשטעה בו אלישע בן אבניה דלא קם מקמית מיד אפקוה למטטרון ומחיוהו שיתין

וחזון מאלו השמונה עשר סיפורים נמצא הרבה סיפורים בספר שלפנינו שנתלבש ותגלה כתלמיד חכם ואלה שרברב עמהם לא ידעוהו שהוא אליהו: א' בפ"א צר ה' מספר. פ"א הייתי מהלך בכרך גדול שבעולם וכו'. והסיפור הוא איך שנתפס ונתווכח עם חבר פרסי אם האש הוא האלוה: ב' בפ"ב צר ט'. ונתווכח עם החכמים שאמרו שכל היישוב בין ענלה לעקרב ומספר. אמרתי להן רבותי עפר אני תחת כפות רגליכם וכו' תחת כוכב אחד כל בא העולם יושבין אמרו לי תן סמן להכירך וכו': ג' פ"ו צר ל"ה. פ"א הייתי מהלך בדרך מצאני אדם אחד היה בא אלי כבא על חבירו בזרוע וכו'. ונתווכח עמו בענין שבעה נביאים שעמדו לאו"ה: ד' שם צר ל"ו. מה שנתווכח עם החכמים בענין הקרבה בשור ובאיל. אמרתי להם רבותי שנים עשר נשיאים עמדו לחנוכת המזבח וכו': ה' פ"ט צר מ"ט. פ"א הייתי יושב בב"המר הגדול שבירושלים לפני חכמים אמרתי להם רבותי וכו'. והוא בענין עמרי שזכה שישבו לו ג' מלכים על כסאו: ו' שם צר נ"א. פ"א הייתי יושב בב"המר הגדול בירושלים לפני חכמים אמרתי להם רבותי עפר אני תחת כפות רגליכם וכו'. וביאר שהאשה עזר כנגדו לאדם עזר להעמידו על רגליו ועזר להאיר את עיניו וכו': ז' פ"ד צר נ"ו. פ"א הייתי עובר ממקום למקום מצאתי אדם אחד שיש בו מקרא ואין בו משנה וכו'. ונשאל לו בד' ענינים. ואח"כ בא חבירו ואף כזה יש בו מקרא ואין בו משנה (פס"ו צר ע"ב וכו') ונתווכח עמו בששה ענינים: ח' שם פט"ו צר ע"ו. מעשה באדם אחד שקרא מקרא הרבה ושנה משנה הרבה נכנס לבית עולמו בחצי ימיו ונעשית אשתו כשומה וכו'. פ"א הייתי מהלך בשוק ונכנסתי לבית הצרה. באתה וישבה כנגדי והיתה בוכה וכו'. וניחמה ולמדה שבעלה כחטאו מת: ט' פט"ו צר פ'. פ"א הייתי יושב בב"המר הגדול בירושלים ובא תלמיד אחד שאלני דבר כבן שהוא שואל את אביו וכו'. והיא דורות הרגשונים. וכמה נביאים עמדו להן לישראל. ובענין נבואת ישעיה: י' פ"ח צר צ"ה. פ"א הייתי עובר ממקום למקום ושנת בצורת היתה מצאני קסדר א' אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו בני מיכנה אני ממקום חכמים ורבנים וכו'. ונכפל זה הסיפור בסדר אליהו וזאת פ"א: י"א שם צר צ"ו סיפור אחד יוצא בסגנונו מכלל כל אילו הסיפורים וז"ל. פ"א היו רבותיני יושבים ואומרים מהיכן אליהו בא. מהן היו אומרים מרעה של רחל. ומהן היו אומרים מרעה של לאה. עד שהן יושבין ואומרים בא אליהו ועמד לפנינו. אמר להן רבותי אני איני אלא מורעו של רחל וכו'. והנה הוא יוצא מכלל אלו הסיפורים בשני דברים. הא' שהם היו יודעים שאליו מירב עמם. והב' שבכל אלו הסיפורים אליהו הוא המספר בלשון מדבר בערו. וכאן המספר אינו אלא אחר ומדבר מאליהו בלשון נסתר. וע"כ נראה לי שזה הסיפור הוא הסופה ואינו מנוף הספר: י"ב שם פ"ח צר צ"ט. פ"א הייתי עובר ממקום למקום ומצאני זקן אחד וכו'. ונשאל על השוכי בנין: י"ג שם צר ק'. פ"א הייתי מהלך בתוך גולה של בכל ונכנסתי לעיר גדולה שכולה ישראל וכו'. והוא מאורע שמלמד א' היו לפני מאתים תלמידים שמתו בולם הוא והם: י"ד פ"ב צר ק"ג. פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני זקן א' א"ל רבי מ"מ חלק הקב"ה את עולמו לשני גוים לשתי ממלכות וכו': ט"ו פכ"ב צר ק"ב. פ"א הייתי עובר ממקום למקום ומצאתי זקן א' א"ל רבי וכו' יש אימות העולם לימות המשיח וכו': ט"ז שם צר קכ"א עד שאני עומד שם בא עלי תלמיד א' שאינו בקי בהלכה וכו'. ושאלו הא"ך יוכה לתורה: י"ז פכ"ג צר קכ"ב. פ"א הייתי בב"המר בירושלים לפני חכמים והיינו עוסקים בעיסקי נשים וכו'. והיה לו משא ומתן עמהם בענינים אלו: י"ח שם צר קכ"ג. פ"א הייתי עובר ממקום למקום ומצאני זקן א' וא"ל רבי דורות הללו בשירין כיוצא מצרים וכו'. ולמדו במעלה יוצאי מצרים: י"ט בסדר אליהו וזאת פ"ב צר קע"א. פ"א הייתי מהלך בדרך ומצאני אדם א' ובא אלי בדרך מינות ויש בו מכרא ואין בו משנה א"ל מקרא ניתן לנו

פולסי נדורא (הגיגה ט"ו ע"א). ואנכי אודחא למדנו מזה הסיפור. שאליתו היא משמש את האבות בג"ע. ובפדר"א (פס"ו) יהסו לו עוד שמוש. שעומד בין הדרכים שניהנו לישראל. של טובה ושל רעה. של טובה היא של חיים ושל רעה היא של מות. של טובה יש בה שני דרכים א' של צדקה וא' של חסד. ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם. וכשיבא אדם ליכנס אליהו מכריו ואומר פתחו שערים ויבא גוי צדיק וגו'. ועוד נמצא לו שמוש השליחות והריצה בין האבות. באסתר רבה (פ"ו) שעמד השטן והלשין על ישראל וכו' יצתה התורה בכגרי אלמנות וכו' מלאכי השרת צעקו וכו' מהם ולכנה אספו נגהם וכו' באותה שעה רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם ואמר להם ער מתי אבות העולם רדומים בשנתה וכו'. אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור. א"ל יש ושמו מרדכי. א"ל לך והודיעו וכו' מיד הלך והודיע למרדכי ה"ד ומרדכי ידע וגו' (והיא ג"כ במדרש אבא גוריון ובאגרת אסתר).

מהר סיני משנה לא ניתן לנו מהר סיני וכו'. ושאלו עוד בבי' ענינים: (כ) פ"ד צד קצ"ה. פ"א הייתי עובר ממקום למקום ומצאתי אדם א' והיה מתלוצץ ומלעין בדברים ובא כנגדי. וכו'. והוכיחו והחזירו למוטב: וכנסתכל בסגנון אלו הסיפורים נמצא שבכולם אליהו הוא המספר חוץ מאות י"א שאחרים ספרו עליו: ויכוהו עם החכמים אות ב' ואות ד' ולא נתפרש באיזה מקום: פ"א הייתי מהלך בדרך גדול שבועלם: פ"א הייתי מהלך בדרך מצאתי אדם אחד אות נ' ואית י"ט: פ"א הייתי מהלך בתוך נולה של בכל אות י"ג: פ"א הייתי מהלך בשוק אות ח': פ"א הייתי עובר ממקום למקום מצאתי אדם אחד אות ז' ואות י' (מצאתי קסדור) ואות י"ב (ומצאתי זקן א') ואות י"ד ואות ט"ז (ומצאתי זקן א'). ואולי צ"ל (ומצאתי) וט"ז ואות י"ח ואות כ' (ומצאתי אדם א'): פ"א הייתי יושב בב"ה המד הגדול שבירושלים לפני חכמים אות ה' ואות ו' ואות ט' (ובא תלמיד א') ואות י"ז (וליתא הגדול ואולי צריך להגיה): וכולם עשרים סיפורים:

ואוסוף לאילו הסיפור בסנהדרין (ס"ג ע"ב). ובתו"כ פ' בחוקותי. אמרו אליהו הצדיק היה מחור רעב תפוחי רעב שבירושלים. פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה. אמר לו מאיזה משפחה אתה. א"ל ממשפחה פלונית אני. א"ל כלום נשתייר מאותה משפחה. א"ל לאו חוץ ממני. א"ל אם אני מלמדך דבר שאתה ח' בו אתה למד. א"ל הן. א"ל אמור ככל יום שמע ישראל יא"א. א"ל (חס) והם שלא להזכיר בשם ה' שלא לימרו אביו ואמו. מיד הוציא ויראתו מחיקו ומחבקה ומנשקה עד שנבקעה כריוסו. ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה. לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי נלוליהם. ובתו"כ הסיפור בשנינו סגנון וקרוב הוא בסגנון לשונו לסגנון הספר שלפנינו. והנה יעלה סכום אלו הסיפורים שלשים ותשעה: ועתה אסדר הסיפורים מהתגלותי לחסידים וצדיקים תנאים ואמוראים אשר ידעו כי אליהו מדבר עמם. בספר המנהיג (ס' ד') כתב. ועוד מצאתי במדרש (ומקורו נעלם ל'). א"ר אלעזר בר' ר' יוסי פ"א הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ארבעת אלפים נמלים טעונין. אמרתי לו מה אלו טעונים. א"ל אף וחמה. למה. לעשות נקמה באף וחמה ממי שמספר בין קדוש לברוך. בין ברכה לברכה. בין פרשה לפרשה. בין אמן יהא שמיא רבא ליתברך. בין נאולה לתפלה. ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת לפני הקב"ה. שני לא אותי קראת יעקב. וכל המכוון בתפלתו ואינו מדבר אין תפלתו חוזרת ריקם שני תכין לבך תקשיב אוזן. והובא בב"ר א"ח ס' נ"ו: ובשבלי הלכט ענין תפלה ס' ח'. דתניא במשנת דרש ארין וזטא א"ר חמא בר חנינא פעם אחת הייתי מהלך בדרך פגע בי אליהו וזכור לטוב ועמו נמלין טעונין. אמרתי לו מה הנמלין האלה טעונין. אמר לי טעונין אף ורונו למספרי בין קדושה לקדושה בין קדושה לברוך בין אמן יהא שמיא רבא ליתברך וכן כל ברכה וברכה וכו'. אמנם לפנינו ברא' וזטא ליתא: בפדר"א (פ"א) בתחלת ענינו של ר"א בן הורקנוס. עשה שתי שבתות ולא טעם כלום עד שננלה לו אליהו ז"ל ואמר לו בן הורקנוס למה אתה בוכה. א"ל מפני שאני מבקש ללמוד תורה. א"ל אתה מבקש ללמוד תורה עלה לירושלים אצל ר"י בן זכאי וכו'. ואפשר שהיה בתלים:

ב"מ (פ"ד ע"א). ואף ר' ישמעאל בר' יוסי מטא כי האי מעשה ליריה (מניהו המלך לתפוס נגבים ולסטים. רש"י). פגע ביה אליהו אמר ליה עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה. א"ל מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא. א"ל אבוך ערק לאסיא את ערוק ללודקיא. ואף זו אפשר שבתלים היה:

ברכות (ג' ע"א). תניא א"ר יוסי פ"א הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו וזכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי. ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו. אמרתי לו להתפלל. ואמר לי היה לך להתפלל בדרך. ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים. ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. כאותה שעה למרתי ממנו ג' דברים. למרתי שאין נכנסין לחורבה ולמרתי שמתפללין בדרך ולמרתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו. ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואמרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין או"ה. ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד ואמרת כך. אלא בכל יום ויום שלש פעמים אימרת כך. ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך הק"ה מה מנענע ראשו ואומר. אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. מה לו לאב שהנלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם:

שבת (ל"ג ע"ב). מסופר על רשב"י שבקש הקיסר להרניו, אול הוא ובריה משו בי מדרשא וכו'. כי תקף גזירתא א"ל לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערא לה ומגליא לן, אזלי משו במערתא וכו' איתבו תריסר שני במערתא. אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא. אמר מאן לודיעה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה. נפקו וכו'. כל מקום שנחנו עיניהם מיד נשרף, יצתה בת קול ואמרה להם להחרוב עולמי יצאתם חזרו למערכתכם. הדר אול איתבו תריסר ירחי וכו' יצתה ב"ק ואמרה צאו ממערכתכם וכו'; והנה ע"כ ידע רשב"י דאליהו הוא דאמר מאן לודיעה וכו', שאלולא כך לא היה מוסר עצמו לסכנה. דילמא אינש משקר ביה למגליא ליה, ומה שלא דבר אליהו עמו פה אל פה, לפי שלא בא לומר לו צאו ממערכתכם, שלא הגיעה השעה עדיין לדבר זה כדמכח סוף הסיפור. רק בא להודיעו דמית קיסר ובטיל גזירתיה, ואם היה מדבר עמו פא"פ היה רשב"י שואל אם יצאו מהמערה:

ב"מ (נ"ט ע"ב). בעובדא דתנורו של עכנאי, א"ר אליעזר אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצאתה בת קול ואמרה, מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותי בכל מקום, עמר ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא וכו' אין אנו משגיחין בבת קול וכו', אשכחיה ר' עמר לאלהיו. אמר ליה מאי עבד קוב"ה כהאי שעתא, א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני: **גיטין (ע"ג ע"א).** אמר ליה אליהו לר' נתן אכל שליש ושתה שליש והנה שליש לבשתכעום תעמוד על מילואך:

ירושלמי (ברכות פ' ה"ג). אלהיו ז"ל שאל לר' נהוריי מפני מה באין זוועות לעולם, א"ל בענין תרומה ומעשרות וכו' בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואין מוציאין מעשרותיהן כתיקן המביט לארץ ותרעד, א"ל בני חייך כך היא סברא דמילתא, אבל כך עיקרו של דבר (אלא) בשעה שהקב"ה מביט בבתי תישריות ובבתי קרקסיות וישובות בשח ושאגן ושלוח ובית מקדשו חרב הוא אפילו לעולם להחריבו הדיד שאנ ישאג על נודה, בשביל נוחו: עוד שם, אלהיו ז"ל שאל לר' נהוריי מ"מ ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו וכו', כמו שהבאתי בפ"א (צד ה') במ"ע אות י"ט, והגהתי שם על פיו:¹

במדרש רות (פ"ד). אלהיו ז"ל שאל את ר' נהוראי א"ל מה דין דכתיב ושחרים הוליד בשדה מואב מן שלחו אותם חושים ואת בערא נשיו (דהיי"ח ח' ח'). א"ל נדול שהוליד בשדה מואב, מן שלחו אותם, שחיו משבט בנימין, דכתיב ושלחו שבטי ישראל אנשים בכל שבט בנימין לאמר, ד"א ושחרים זה בועז ולמה נקרא שמו שחרים וכו':²

יבמות (ס"ג ע"א). אשכחיה ר' יוסי לאלהיו א"ל כתיב אעשה לו עור כנגדו במה אשה עזרתו לאדם, א"ל אדם מביא חישין חישין כוסס, פשתן פשתן לובש, לא נמצאת מאירה עיניו

¹ במדרש תהלים ק"ר הוא בקיטוע ובשינוי קצת, ובמזמור ו"ה כפ' ותגעש ותרעש הארץ, מסכים יותר עם לשון חירושלמי, ושם איתא ובית מקדשו חרב אותה שעה מחרה אפו בעולמו ומבקש להחריבו, ואולי יש להגיה עפ"י מלת אפילין: ² עתה ראיתי שהמנות מוה"ד רייפמאן ז"ל כתב כן בס' ביכורים (שנת תרכ"ז צד ס"ד) וצדד להפך ולהגיה ר' נהוראי שאל לאלהיו, והגיה ג"כ הייתי מהלך בכרך גדול שבע"לם, ורואה אני להוכיח כאן מה שכללנו ח"ו בענין ההגהה, א"ל כל מקום שנהיה מוכרחין להגיה בחרבה בבית זה אחר זה אין מנהיגין, אמרו בשבועות (ל"ה ע"א) בכיצא בזה, והאי תנא כל הני שביש תני ואול, ומטעם זה לא הגהתי לפנינו בפכ"ב צד ק"ט שילבישו, אלא הנחתו הנוסחא שחלבישו, ונדרחקי לפרשה במ"ע אות ג', (ב') אמרו שם (ל"ו ע"א) במה שרצו להגיה המשיגה ואמרו איפוך, וכי אתא ר' יצחק (מא"י) תנא כדתנן, אמר רב יוסף השתא דאנן תנן הכי וכי אתא ר' יצחק תני הכי ש"מ דוקא תנן, כל' כיון שבא' נוסחתם כנוסחת בכל אין לשבשה, ונדרחקי לפרשה, אף כאן אני אומר כ' מאמר זה אחר זה גרסי אלהיו ז"ל שאל וכו' וכן נמצא גם במדרש אחר כמו שהבאתי למעלה אין לשבש הספרים: ³ לבי אומר לי שזה הדיבור הוא ג"כ מהירושלמי שאלהיו שאל את ר' נהוראי, שכל שאר הדרוש שחרים זה בועז וכו' הוא בירושלמי יבמות (פ"ח ה"ג) אלא שנקטעה שם הרישא אליהו שאל וכו', ופירושה דמילתא הוא שהכתובים מדברים שם מתולדותם של בני בנימין ושחרים זה לא נזכר קודם לכן, ואמר ר' נהוראי ששחרים הוא כינוי כבוד לאדם גדול (כענין הילל בן שחר) והיה במאורע של פלגש בגבעה ופנה לו לגור בשדה מואב ולא נחתק במלחמת בני בנימין, ונתרבו שם לבנימין משפחות חוץ מאותן השש מאות שנמלטו, וממנו בדה"ק וקרא שם אביהם שחרים, ויראה לי שאף ר' נהוראי הנזכר כאן אינו אלא כינוי כבוד שהיה להם ספר שאילות בין אליהו ובין ר' נהוראי, ולא גשתיירו לנו מזה הספר רק אלו ג' דברים, וכבר כתבתי כן במ"ע אות פ"ט לפסיקתא רבתי פכ"ג (צד ק"ב ע"ב) בענין מורגסורפוס ור' עקיבא:

ומעמידתו על רגליו, וכעין זה הסיפור שלפנינו (פ"ט צד נ"א) שאמר כך לפני החכמים בב"ה המד הנרול בירושלים:

בסנהדרין (ק"נ ע"א). דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו קפדן הוה. הוה רגיל למיתא נביא איכסי מניה תלתא יומי (רש"י). שהיה רגיל למיתא לבי מדרשו כל יומא) ולא אתא. א"ל אמאי לא אתא מר. א"ל קפדן קרית לי. א"ל הא דקמן דקא קפיד מר:

במדרש משלי (פ"ט הוצאת מוהר"ש באבער) מעשה בר"ע שהיה חשוב בבית האסורים ור' יהושע הגרסי תלמידו היה משמשו. עיי"ט נפטר ממנו והלך לביתו בא אליהו ועמד על פתח ביתו. א"ל שלום עליך רבי וכו'. והעתקתיו לעיל (צד ז'):

וכמו כן נמצא שנתגלה לחסידים שלא נזכר שמם. ומהם שזכרו בשמם. סיפרו בתחומא בראשית (הוצאת מוהר"ש באבער) כפ' זה תולדות אדם, מעשה בחסיד אחד שנודמנה לו שידה ברמות אשה ופיתה אותו ונודונה לו. ויום הכיפורים היה, ואח"כ נצטער אותו חסיד עד מאד. עד שנודמן לו אליהו וזכר לטוב. א"ל מפני מה אתה מיצר. הגיד לו כל אותו המעשה שאירע לו. א"ל פטור אתה שידה היתה, ואילו היה חייב אליהו ז"ל נראה לו ומדבר עמו ופותר אותו (אתמהה). מכאן אתה למד שאינו זנות ופטור הוא. (והוא נ"כ שם כפ' מקץ כפ' ואל שרי וגו' ובירושלמי שבת פ"א היג בסגנון אחר לענין אל תאמין בעצמך עד יום מותך. ושם לא נזכר אליהו):

בבבא בתרא (ו' ע"ב). למימרא דבית שער מעליותא היא והא ההוא חסידא דהוה

רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה, עבר בית שער לא משתעי בהדיה, לא קשיא וכו':

בכתובות (ס"א ע"א) ב' סיפורים. אבוב בר אידי ומימין בר אידי חד ספי מכל מינא ומינא (רש"י מאכיל את השמש מכל מין ומין). וחד ספי מחד מינא. מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה; ומראין הדברים דשניהם חסידים היו. וכן מוכח ממגילה (כ"ח ע"א). אבוב בר אידי ומימין בר אידי חד אמר תיתי לי דלא אסתכלי בכותי. וח"א תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי כותי; שם. הגדו תרתין חסיד'י. ואמרי לה רב מרי ור' פנחס בני רב חסדא. מר קדים ספי ומר מאחר ספי. דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה. דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה. ואולי שכל אלה בחלום היו:

ברכות (כ"ט ע"ב). אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטאי. לא תריו ולא תחטאי. וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא: ופירשו שם. מאי המלך בקונך וצא. א"ר יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך. וקבעה להלכה אימת מצלי לה. והוכי מצלי לה:

ב"ומא (י"ט ע"ב) מסופר דא"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא. אמריתו אמאי לא אתי משיח והא האידנא יומא דכיפורי הוא ואבעול כמה בתולתא בנהרדעא. אמר ליה הקב"ה מאי אמר. א"ל לפתח חטאת רובק. ושטן מאי אמר. א"ל שטן כיומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסמוני וכו'. ונזכר ר"י זה עוד בברכות (ה' ע"ב) במאורע דרב הונא דתקיפי ליה ד' מאה דני דחמרא ועול איהו ורבנן ואמרו ליה ליעיין מר במיליה וכו':

בסנהדרין (צ"ז ע"ב). א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פהות משמונים וחמשה ויכולות (רש"י). היינו ד' אלפים ר"ג שנה. הערה. היינו רכ"ב אחר החורבן ויצאו ר"ג מימות המשיח) וביובל האחרון בן דוד בא. א"ל בתחלתו או בסופו. א"ל איני יודע. כלה או אינו כלה (רש"י). כלה זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דבתוך היובל בסופו

י כבר הבאתי לעיל מר' יוסי דמס' ברכות שהתפלל בחורבה ונגלה אליהו אליו. ואפשר דבכולם הוא הוא. ואי אפשר שיהיה חסם ר' יוסי באלו הסיפורים ר' יוסי בן חלפתא שהרי הוא סדר את סדר עולם רבה ושם אמר שכיון שנגנו שוב אינו נראה עד שיבא מלך המשיח. א"כ הוא מכחיש בממשן של כל אלה הסיפורים שאינם אלא או דברי פיושין או הטעיית כח הרמיון. ונראה לי שר' יוסי זה הוא ר' יוסי בן קיסמא שהיה איש מופת. שאמרו עליו בסנהדרין (צ"ח ע"א) שאלו תלמידיו את ר' יוסי בן קיסמא. אימתי בן דוד בא. אמר מתירא אני שמא תבקשו ממני אות. אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות. א"ל כשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שכן דוד בא, אמרו לו רבינו תן לנו אות. אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות. אמרו לו ואף על פי כן. אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמייס לרם. ונהפכו לרם וכו'. ומצאתי בהגהות דקדוקי סופרים לברכות שהביא נוסחא ר"י בן קיסמא. וכפ' קנין תורה סיפרו מר"י בן קיסמא כעין מה שסופר מאליהו הנביא. ואם הדורש בצפורי ר"י אחר הוא עכ"פ אינו ר"י בעל סדר עולם:

הוא בא. הערה. ולי נראה לפרש כלה הנבלת זמן ביאתו ואם לא בא שוב אי אפשר להנביל זמן. א"ל איני יודע. רב אשי אמר הכי א"ל. עד הכא לא תיסתכי ליה מבאן ואליך איסתכי ליה (כלו) מיובל האחרון הצפה לו ואם מתחלתו אי מסופו איני יודע. וכלה או אינו כלה לא שאל ליה; ונראה לי דאף ר' יהודה חסידא היה ורב סלא גידלו ולימדו ועי' נקרא על שמו:

בתענית (כ"ב ע"א). ר' ברוקא חוואה הוה שכיח בשוקא דבי לפט. הוה שכיח אליהו גביה. א"ל איבא בהאי שוקא בר עלמא דאתי. א"ל לא. אדחבי והכי חוא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמא חוטא דתכילתא בגלימיה. א"ל הא בר עלמא דאתי הוא. קרא ליה ולא אתא לגביה. רהט בתריה א"ל מאי עובדך. א"ל זיל האדינא ותא למחר. למחר א"ל זנדוקנא אנא ואסרנא גברי לחור ונשי לחור ורמינא פוריאי בין הני להני כי היכי דלא ליתו לידי איסורא. כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עיניהו מסרנא נפשאי ומצינא לה. יומא חד הוות נערה המאורסה גבן דיהבה לה נכרים עיניהו. שקלי דורמרא ושדאי לה בשפולה ואמרי דיסתנא היא. א"ל מי' לית לך חוטי וסיימת מסאני אוכמי. א"ל עילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא. כי הוו גורי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעי רחמי ומבטלי לגזירתיהו. ומי' כי אמנא לך אנא מאי עובדך ואמרת לי האדינא זיל ותא למחר. א"ל בההוא שעתא גורי גזירתא ואמינא ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא. אדחבי והכי אתו הנך תרי אחי. א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו. אול לגבייהו. אמר להו מאי עובדיכו. אמרו ליה ברוחי אן. מבדחינן עציבי. אי נמי כי חזינן כי תרי דאית להו תינרא בהדיהו. טרחין (רשי' מבלי רבדחיותא ביניהו) ועבדינן להו שלמא; וסיפור זה נאה מאד להודיע מי הם בני העוה"ב בעיני אליהו:

בבב"מ (פ"ה ע"ב). אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי. הו לי ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה. דלצפרא הוו שפירן עיניה ולאורא דמין כרמקלין בנורא. אמרי ליה מאי האי. ואמר לי. דאמרי ליה לאלהיו אחוי לי רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיע. אמר לי בכולהו מצית לאיסתכולי בהו לבר מנוהרקא דר' חייל דלא תסתכל ביה. מאי סימנייהו. בכולהו אולי מלאכי כי סלקי ונתתי לבר מנוהרקא דר' חייל דמנפשיה סליק. לא מצאי לאוקמא אנפשיי איסתכלי ביה. אתו תרי בושיטי דנורא ומחיהו לההוא גברא וסמיניהו לעיניה. למחר אולי אשתחוי אמערתיה. אמינא מתנייתא דמר מתנינא. ואיתכאי:

בירושלמי תרומות (פ"א ה"ז). אמר אבא בר אבין חד חסיד שאל לאלהיו וזכר לטוב ערום שוה שיקרא שמע. א"ל ולא יראה בך ערות דבר. ערות דיבור:

בחגיגה (ט' ע"ב). א"ל אליהו לבר הי הי. ואמרי לה לר' אלעזר. מיד הנה צרפתוך ולא בכסף בחרתך בכור עוני. מלמד שחור הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות וכו'. (וזה הרעיון נמצא באלהיו וזוטא בפ"ג צד קע"ו ובפ"ה צד קפ"א): **שם** (ט"ו ע"ב) אשכחיה רבה בר שילא לאלהיו א"ל מאי קא עבדי קוביה. א"ל קאמר שמעתא מפומיהו דכולא רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר. א"ל אמאי. משום דקא נמר שמעתא מפומיה דאחר. א"ל אמאי ר"מ רמון מצא תיבו אכל קליפתו וזק. א"ל השתא קאמר מאיר בני כך הוא אומר. בומן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי וכו'. ואולי שבחלום היה:

גיטין (ו' ע"ב). א"ר יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא וכו'. א"ל אבוי וכו' ועוד הא ר' אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה (רשי' לגלות לו סוד לכון דברים הסתומים על אמתתם. כלו' לאפוקי שלא תפרש שהסכים הקב"ה לאביתר אלא שר' אביתר מסכים אל האמת) דכתיב ותונה עליו פלגשו. רבי אביתר אמר זכוב מצא לה. ר' יונתן אמר נימא מצא לה. ואשכחיה ר' אביתר לאלהיו א"ל מאי קא עבדי קוביה. א"ל עסיק בפלגש בגבעה. ומאי קאמר. א"ל אביתר בני כך הוא אומר. יונתן בני כך הוא אומר. א"ל חיו ומי איכא ספיקא קמי שמיא. א"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים וכו'; ויראה לי שאין המאמר הזה כפי שנתנה עיניו בהשקפה הראשונה. ולדעתי כמו שלדעת ר' יוסי אין אליהו נגלה עד ימות המשיח אעפ"י שכתב למלך יהורם אחר שנגנו כמו בן לא יודה רב יוסף בהתנלות אליהו ללמד או לפרש אויה דבר. וראה לזה מסוף מס' מכות. דתנינן בשם ר' חנינא בן גמליאל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם. ואמר ר' ארז בר אבהו הלכה כרבינא. אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא ואמר. א"ל אבוי אלא הא דאמר ריב"ל ג' דברים עשו ב"ד של משה והסכימו ב"ד של מעלה על דם. מאן סליק לעילא ואתא ואמר. אלא קראי קא דרשינן הכא נמי קראי קא דרשינן. הנה ראינו שלרב יוסף ותלמידו אבוי כל כיוצא באילו הדברים אינם אלא דברי פיושים

וחזיונות הדמיון, דמאן סליק לעילא ואתא ואמר, ולא השיבו לעצמן דאליהו בא ממתנתא דרקינא ואמר, ומה שהשיב כאן אב"י לרב יוסף, הא ר' אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה, פירושו הוא, דאב"י לא ידע זה רק מפי השמועה שבאה מא"י לבלל, ששמעו שר' אביתר העיר על עצמו שאליהו אמר לו הדברים הנזכרים, ואילו לא היה ר' אביתר בא"י ישראל בר סמכא לא היו מספרים דברים כאלה עליו להרבות את שבוה:

בב"מ (קיד"ע א), אשכחיה רבה בר אבוב לאליהו דקאי בבית הקברות של עכו"ם, א"ל מהו שיסדרו לו בבעל חוב וכו', מנין לערום שלא יתרום, דכתיב ולא יראה בך ערות דבר (עיי' רש"י ולעיל מהירושלמי דתריומות), א"ל לאו כהן הוא מר וכו' (עיי' לעיל צד ז' ובפ"ח צד צ"ח), א"ל דחיקא לי מלתא, דבריה ועייליה לניע, א"ל פשוט נלימך ספי שקיל מהני טרפי, ספא שקל, כי הוה נפיק שמע דקאמרי, מאן קא אביל לעלמיה כרבה בר אבוב, נפץ שדינהו, אפילו הכי אתייה לנלימיה חסג גלימא רוחא, ובניה בתריסר אלפי דינרי, פלניהו לחתנותיה; **גגולת (ט"ז ע"ב),** ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו', ואיתניא בהאי ברייתא ר' אליעזר ר' יהושע ר"מ ר' יהודה ר' נחמיה ר' יוסי ר"ש בן מנסיא ר"י בן קרחא רבן גמליאל ור"א המודעי, ואח"כ איתאמרא בה מרבה ואב"י ורבא, ואח"כ ספרו, אשכחיה רבה בר אבוב לאליהו א"ל כמאן חויה אסתר ועבדא הכי, א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי (והדעתך באגרת אסתר ושם איתא ר' אבא בר אבין ובילקיש איתא רבה בר שילא):

בקיודושין (נ"ו ע"א) רב כהנא הוה קמובין דיקולי, תבעתיה ההיא מטרונתא, אמר איזיל איקשוט נפשאי, סליק וקנפיל מאינרא לארעא, אתא אליהו קבליה, אמר ליה אטרחתן ד' מאה פרסי, א"ל מי גרם לי לא עניותא, יהב ליה שיפא דדנני:

ונמצאו הרבה סיפורים ממאורעות ר' יהושע בן לוי עם אליוהו, ואקדים לכולם סיפור שנמצא בספרו של ר' נסים נאון חיבור יפה מהישועה, ומקורו של הסיפור נעלם לי, ואעתיק לשונו ואקצר בו, ר"ל בל מצא דבר שנתעלה ונבהל עד שננלה לו סוד האמת וכו', וצם ימים רבים וישב בתענית ויתפלל לכוראו ית' שמו שיראה לו את אליוהו ז"ל, והנה אליוהו לקראתו ויאמר לו היש לך חפץ אצלי אמלא אותו לך, ואמר לו ר"י אני נכסף ללכת עמך ולראות מעשיך בעולם וכו', ויאמר לו אליוהו לא תוכל לשאת כל מה שתראה וכו', ויאמר לו ר"י אדוני לא אשאל ולא אנסה וכו', ויעש עמו אליוהו תנאי שאם יבקש ר"י ממנו סבת מעשיו וכו' שאם יבקש שום שאלה שלא ילך עמו עוד, אח"כ הלכו שניהם יחדיו עד שהגיעו לבית איש מסכן ואביבן ואין לו כלום כ"א פרה אחת, והאיש ושתני יושבים פתח השער וכו' ויצאו לקראתם וכו' ויביאו לפניהם מה שנודמן להם לאכול ולשתות וכו', ויתפלל אליוהו על הפרה ותמת וכו', וראה ר"י ותמה על הדבר וכו' ויאמר אל אליוהו אדוני למה המתה הפרה של האיש הזה והיא עשה לנו כבוד, וענה אליוהו ואמר לו זכור התנאי שהיה ביני ובינך וכו', והיה בערב ויבא אל בית עשיר אחד וכו', וישבו בביתו בלא אכילה וכלא שתיה, והיה לאיש העשיר בביתו קיר שנפל וכו' ויתפלל אליוהו ובנה הקיר וכו', והיגון והתמה נוסף לו בלב ר"י אבל כבש את יצרו משאל לו וכו', והגיעו בערב לבית הכנסת גדולה שהיו שם ספסלים מזהב ומכסף וכו', ויאמר אחד מהם מי יאכיל את העניים האלו הלילה הזה, ויען אחד מהם רב לדם מלחם וממים וממלח שיביאו להם לכאן וכו', והיה בבקר ויקומו וילכו שניהם, ויאמר להם אליוהו ישימכם אלהים כולכם ראשים וכו', ונוסף לר"י יגון על יגון וכו', ויבואו עד עיר אחת והשמש פנה לערוב ויראו אותם בעלי העיר ויצאו לקראתם בלב טוב וכו', ויילינו שם בכבוד גדול, והיו בבקר ויתפלל אליוהו ויאמר, לא יתן בכם הקב"ה אלא ראש אחד, והיה כשמוע ר"י את דבריו ולא יכול להתאפק וכו', ויאמר אל אליוהו עתה הודיעני סודותי, ויאמר לו אליוהו עוד שש בלבך להפדר ממני אני אפרש הכל לך ואודיעך וכו', האיש שהרתי פרתו אותו היום היה נגזר על אשתו למות וכו', פרתו פרוין נפש אשתו וכו', והאיש העשיר וכו' אם הייתי מניחו לבנותו היה מגלה ויהיה מוצא בו מטמון גדול וכו' והנה מהרה יפול הקיר ולא יבנה עוד, והאנשים שהתפללתי עליהם ברוב שרים וברוב ראשים, לפי שהיא רעה להם ומחלוקת גדולה בעצתם ומחשבותם, לפי שכל מקום שבו ראשים [רבים] נשחת ונחרב וכו', בראש אחד היא טובה להם וייושבו, לפי שישבו מעשיהם ועצתם לעצה אחת וכו', על כן אמרו המושלים ברוב חובלים תבענה הספינות, וכן אמרו בראש אחד תתישב עיר, ועוד צוה אליוהו ויאמר לו וכו', אם ראתי רשע שחשעה משחקת לו אל יסיתך יצרך ואל תתמה עליו וכו', ואם ראתי צדיק מיצר ומצטער וכו', ואל יתעך יצרך ולבך לחשוב שום ספק ביוצרך וכו', כי צדיק הוא וכו' ועינו על דרכי איש וכו':

ירושלמי תרומות (פ"ח ה"י). עילא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואיל ליה ללוד נבי ר' יושע בן לוי. אתון ואקפין מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה לן אנן מחרבין מדינתא. סלק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון. והוה אליהו זכור לשוב יליף מיתגלי עליו ולא איתגלי. וצם כמה צומין ואיתגלי עליו. אמר ליה ולמסורות אני נגלה. א"ל לא משנה עשית. א"ל זו משנת הסידים:

שם שביעית (ספ"ט). ריב"ל הוי מפקד לתלמידיה לא תיובין לי ירק אלא מן גינת דסיסרא. קם עמיה זכור לשוב א"ל איזיל אימא לרבך לית הדא גינתא דסיסרא. דיהודיי הוות וקטליה ונסבה מיניה. אין בעיתה מחמרא על נפשך אישתרי לחברך:

בפסיקתא דר"כ (פ' עניה סוערה). ושמתי כדכר שמשותף. ר' יהושע הוה מתחמיד למיחמי אילין אבני כרכיאי קם עליו אליהו ז"ל. א"ל לית מרי מחמי לי אילין אבני כרכיאי. א"ל אין. והראם לו ע"י נס. מעשה בשפינה אחת שהיתה מפרשת בים הגדול והיתה כולה גוים. והיה בה תינוק אחד יהודי. ובא עליה סער גדול בים. איתגלי עלה הוה ינוקא ונאמר לו. אי את איזיל לגבי ריב"ל ומחמי ליה אילין אבני כרכיאי (ו)אנא משויב להוה אלפא בכותף. א"ל ריב"ל גדול הדור הוא ולית הוא מהימן ית. א"ל ענוון הוא ומהימן יתך. וכד תחמי ליה לא תחמי ליה קדם בר נש. אלא דבריייהו למערתא דרחיקא מן לוד תלתא מילין. ותחמיה ליה יתרון תמן. מיד נעשה נס ויצא משם בשלום. אול הוה ינוקא לגבי ריב"ל ואשכחיה דיתבי (ריב"ל) [במתיבתא רבא דלוד. א"ל מרי מלחא אית לי למימר לך. קם ריב"ל] (כ"ה הנוסחא שהביאה מוהר"ש באבער בהערות. ואיכא נוסחא דיתבי כבי כנישתא דלוד). אתון חמון ענוותנותיה דריב"ל דאזיל בתריה מהלך תלתא (יומין) [מילין] ולא אמר ליה מה את בעי מנאי. כיון דמטין למערתיה א"ל מרי אילין אבני כרכיאי שאתון חבמים. ובין דחמי יתרון הבדיקה כל לוד האורון. והשליכן לארץ וגנונו: ובפסיקתא רבתי דעניה סוערה איתא לה דבי. ריב"ל היה עומד עם אליהו בהר הכרמל. אמר לו אין אתה מראה לי אילו אבני כרכיאי כיצד הם. א"ל הן. והראם לו ע"י נס. מעשה בספינה אחת וכו'. (ושם מסיים. א"ר יצחק כיון שראה אותם נבהל מפניהם וגו' וע"ש במ"ע) ו: **במכות (י"א ע"א).** דהוה גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דריב"ל. ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי:

בסנהדרין (צ"ח ע"א) ריב"ל אשכח לאלהו דהוה קיימי אפיתחא דמערתא דרש"בי. א"ל אתינא לעלמא דאתי. א"ל אם ירצה אדון הוה (רש"י האדון הוה שכינה היתה עמהם). ו אמר ריב"ל שנים ראיתי וקול ג' שמעתי (רש"י דשכינה הוה בהדיהו). אמר ליה (לאליהו) אימת אתי משיח. א"ל זיל שיליה לדיריה. והיכא יתיב וכו'. אול לגביה. א"ל שלום עליך רבי

¹ בב"ב ע"ה ע"ה ע"ה. ושמתי כדכר שמשותף פליגי בה תרי מלאכי ברקיעא גבריאלי ומיכאל. ואמרו לה תרי אמוראי במערבא. ומאן אינון יהודה וחזקיה בני ר' חייא. ח"א שוהם וח"א ישפה. וכתבו בתוספות ואליהו אמר להן כדאמר פ' מי שהציאותו (עירובין מ"ג ע"א) לאו אליהו אמרינהו. והנה מזה אין ראיה גמורה כדדרו חתם דאימא יוסף שירא אמרינהו. אולם מצאנו בהרבא סיפורים שחודיע להם אליהו ממתבתא דרקיעא. וכבר אפשר לומר שנגלה להם ע"י מלאך שהיה מצאנו דמלאכא איתגלי ליה לרב קטינא. לעיל צד כ"ח: ² ויותר נראה שעל רשב"י אמר האדון הוה. וכן אמרו בעלי תוהוה בפ' בא (ל"ח ע"א) אמקרא יראה כל זכורך את פני האדון ה'. מאן פני האדון ה' דא רשב"י (והר"מ קוניץ בס' בן יוחאי העמים ברש"י וכוהור דברים אשר לא כן). והפרהו כו' בפ' אחרי מות (ע"ט ע"ב) אמקרא אשרך ארץ שמלכך בן חורין. מהו מלכך דא הוא רשב"י מאריה דאורייתא מאריה דחכמתא. דכד הוה ר' אבא ותברייא חמאן לר' שמעון הווי רחטי אבתריה ואמרי אחרי ה' ולכו כאריה ישאג. ופירשה ר' יהודה בפ' משפטים (קכ"ד ע"ב) לזכרון לעלמא אקרון בשמא תתאין אקרון בשמא דעילאין. האדון ה' בשמא עלאה הוה. והא אוקימנא מלי וכו'. ושם בפ' יתרו (צ' ע"ב) מאן דוכי באורייתא זכי בשמא קדישא דקב"ה ממש. ואל תתמה שהרי נמצא דוגמתן בירושלמי סוף ביכורים. תרגם יעקב איש כפר נבוריא הווי אומר לעץ הקיצה וכו'. הנה הוא תפוש זהב וכסף. לא בכספייא אתמני. וכל רוח אין בקרבנו. לא כלום וכו'. וה' בהיכל קדשו. הא רבי יצחק בר לעזר בכנישתא מדרתא דקיסרין. ויסודין של אילי תרזות בב"ב (ע"ה ע"ב). ואמר רבא א"ר יוחנן עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקב"ה שני כל הנקרא בשמו וגו'. ואר"ש בר נחמני אר"י ג' נקראו על שמו של הקב"ה. ואלו הן צדיקים ומשיח וירושלים. צדיקים הא דאמרן. משיח דכתבי וזה שמו אשר יקראו ה' שדקנו וכו'. ואמרו לפנינו (פ"ג צד י"ד). כל דכר שעתידי להיות בסוף ככר נעשה מקצתו היום וכו': ³ עיי' במהר"ש. וז"ל כדמסיק שאלוהו ורשב"י לא הבטיחותו לעלמא דאתי עד ששמע קול ג' דהיינו משיח דא"ל שלום עליך בר ליואי:

ומורי. א"ל שלום עליך בר ליואי. א"ל לאימת אחי מר. א"ל היום. אתא לנבי אליהו. א"ל מאי אמר לך. א"ל שלום עליך בר ליואי. א"ל אבטחך לך ולאבך לעלמא דאתי. א"ל שקורי קא משקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא. א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו:

בכתובות (ע"ז ע"ב). ריב"ל מיכרך בהו (בבעלי ראתן) ועסיק בתורה וכו'. כי הוה שכיב אמרו ליה למלאך המות עביר ליה רעותיה. אול איתחוי ליה. א"ל אחוי לי דוכתאי. א"ל לחיי וכו'. מכריז אליהו קמיה. פנו מקום לבר ליואי. פנו מקום לבר ליואי. אול אשכחיה דרשב"י דהוה יתיב על תלת עשר תבסקי פיוא. אמר ליה את הוא בר ליואי. א"ל הן. נראתה קשת בימך. א"ל הן. א"כ אי אתה בר ליואי? בב"ר פ' נח (פליה) מסופר בסגנון זה. אליהו זכור לטוב וריב"ל הוון יתיבין תנין בחדא. מטון שמועה מן דרש"בי. אמרו הא מרא דשמעתא ניעול ונישיליה. על אליהו ז"ל לנביה. א"ל מן עמך. א"ל גדול הדור ריב"ל. א"ל נראתה הקשת בימיו. א"ל הן. אמר אם נראתה הקשת בימיו לית הוא כדאי למחמי סבר אפאי (והוא ניכ בפסיקתא דר"ב דויהי בשלח. ובשניו סגנון במדרש תהלים מזמור ל"ז):

ואוס"ף כאן סיפורים מספר הוהר. במדרש הגעלם פ' וירא (ק' ע"ב). א"ר פנחס זמנא חדא הוינא אזלי בארעא וארעית ביה באליהו. אמנא ליה לימא לי מר מלה דמעלא לברייחא וכו'. דא יעלין בנורא בארעא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וימרון ברעות נפשא ולבא עניינא דקטורת בוסמין דהוה להו לישראל. דיתבטל מותנא מנייהו:

בזוהר פ' ויצא (קנ"א ע"א). ר' חייא ור' חזקיה הוו יתבי תחות אילני דחקל אונן. אידמוך ר' חייא חמא ליה לאליהו וכו':

שם פ' ויחי (ר"ז ע"א). דיומא חד הוה יתיב רבי יהודה אפתחא דטבריה ותמא תרי נמלי וכו'. עד דהוה יתיב עבר חד גברא אשנח בהו וכו'. חלש דעתיה דר' יהודה יומא חד אדמוך תחות אילנא ותמא בחלמיה ד' גרפין מתתקני וסליק ר' שמעון עליהו וס'ת עמיה וכו'. אתא לנביה דר' אבא סח ליה וכו'. א"ל ר' אבא ודא יהוה גברא דחמית אליהו הוה ולא בעא לנלאה דיון בני דתנודע שבחא דר' שמעון וכו':

בפ' נשא נסדרה האידרא רבא קדישא קב"ז ע"ב. תאנא אתמנו חברייא קמיה דר"ש ואשתכחו ר' אלעזר ברביה ור' אבא. ור' יהודה. ור' יוסי בר יעקב. ור' יצחק. ורבי חזקיה בר רב. ור' חייא. ור' יוסי. ור' ייסא. דיון יהבו לר"ש ואצבעו זקפו לעילא ועאלו בחקלא ביני אילני ויתבו וכו'. ושם קמ"ד ע"א. תנא עד לא נפקין חברייא מהדרא אידרא מית' ר' יוסי בר יעקב ור' חזקיה ור' ייסא וכו'. ושם ע"ב. תאנא עשרה עאלו ושבע נפקו והוה חדי ר"ש ור' אבא עצבי. א"ר שמעון מלה וחמו לאלין תלתא דהוו מיתין להון מלאכי עלאן ומחזין להו גניזין ואדרין דלעילא וכו'. אמר ר"ש תוהנתא על ההוא חזיר חרצן מאריה דשערי אמלא לא אשתבח כבי אדרא דילן בומנא דאתגליין מלין אלין קרישין. אדהכי אתא אליהו ותלת קטפורי נהירין באנפוי א"ל ר"ש וכו' א"ל חייך רבי וכו' ולא יכילנא. דההוא יומא שדרני למעבר נסין לר' המנונא סבא וחברוי דאתמסרו בארמונא דמלכא. ואריחשנא להו בנסא וכו' דמיתו ארבעים וחמשה פרדשכי ואפיקנא לרב המנונא וחברוי ורמינא לון לבקעת אונו ואשתובי. ומינא קמיהו נהמא ומיא דלא אכלי תלתא יומין. וכל ההוא יומא לא בדינא מנייהו וכו':

בפ' פנחס ר"כ ע"ב וכו'. א"ר אבא אדכרנא מלה חדא דשמענא מבוצינא קדישא דשמע שמייה ר"ב ע"ב. יומא חד אתא לקמיה חד חכים א"ל. סבא סבא חלת בעיין בעינא למתבע מנד. חד דאתון אמרין דיתבני לכו בי מקדש אחרא. והא לא הוו למיבני אלא תרין במנין וכו'. ולעולם לית ביה יתיר דהא תרין בתי ישראל קרא לון קרא. ובתיב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון ונ"י (חגי ב' ט'). ותו דאתון אמרין דאתון קריבין למלכא עלאה יתיר מכל שאר עמין וכו'. והא אתון בצערא ובדחקא וכו'. אנן קריבין למלכא עלאה ואתון רחיקין מניה ועל דא אית לכו צערא ודחקא אכלא ויגונא מה דלא אית לן. ותו דאתון לא אכלין נבלה וטרפה בינן דתהוון בריאין וכו'. אנן אכלינן כל מה דבעינן ואנן תקיפין בחילא כבריאותא וכל שיפין דילן בקיומיהו. ואתון דלא אכלין חלשין כולבון במרעין בישין ובחבורין יתיר מכל שאר עמין וכו'. וקד' עיני' ר' אליעזר ואשנח ביה ואתעביר תלא דגרמי. כיון דנח מרוגזיה אהדר רישיה וכו' מילין אלין דשאל ההוא רשע אנא שאלנא יומא חד לאליהו. ואמר דהא במתיבתא דרקיעא

¹ ועיי"ש. וזה הסיפור נשנה בכמה מקומות בשם מעשה דר' יהושע בן לוי. או ברייתא דריב"ל. והרחיבו הענין שראה ריב"ל דחרי ג"ע ותדרי גיהינם, והוא בס' הכל בו. ונדפסה בווארשוי תרל"ז עם שאר ליקוטים במדרש אנדרת בראשית:

אתסדרו קמיה דקב"ה. דכר נפקו ישראל ממצרים וכו' (ואעתיק תשובה זו להלן). שאלתא אחרא. דנראי אנן קריבין וכו'. דישאל עבר לון קוב"ה לבא דכל עלמא וכו'. וישאל מתנהנין גו שאר עמין כנונא דלבא גו שייפין. לבא איהו רכיך וחלש ואיהו קיומא. דכל שייפין לא ירעין מצערא ועקא וינונא כלל אלא לבא דביה קיומא אלא לבא. ושאר שייפין רחיקין מניה וכו'. כך למלא. דאיהו חוכמתא וסוכלתא דשריא במחא אלא לבא. ושאר שייפין רחיקין מניה וכו'. כך ישראל וכו'. שאלתא אחרא דישאל לא אכלי נבלות וטרפות וטנופא ולכלוכא דשקצים ורמשים כשאר עמין. הכי הוא דהא לבא דאיהו רכיך וכו' לא נטיל למוניה אלא ברירו וצחותא דכל דמא. ומוניה נקי וברירא דכלא. ושאר פסולת אנת לשאר שייפין וכו'.

שם רמ"א ע"ב. ר"ש היה אויל לטבריה פגע ביה אליהו. א"ל שלמא עליה דמר במאי קא עסיק קוב"ה ברקיעא. א"ל בקרבנות עסיק ואמר מלין חרתין משמך. זכאה אנת ואתינא לאקדמא לך שלם. ומלה דהא בעינא למשאל מינד לאסבמא במתיבתא דרקיעא וכו'.

בזוהר חדש (דפיס) מסתדרם שנת תס"א מדרש הנעלם (כ"ג ע"א). רבי אלעזר בר"ש פגע ביה באלהיו בדיוקנא דסבא ועולם ועיר עמיה. והוה מעבר נהרא דמייא רבא לאעברא להך גיסא. אמר ליה סבא סבא ארמי אכתפאי רביא דין ואת באידך גיסא ואעבר לכון מעברא דמייא. אמר ולאן מארי דררא את ולא תיכול לעברננא. אמר ליה סבא סבא אי אתפסק בתרי ידי לך וליה ארמי יתכון לאידך גיסא בפלגות מילא. אמר ליה ולעית באוריינא. אמר ליה אין. אמר ליה ולא נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם. אמר ליה ולא נקראת אסוותא ושקוייא שני רפאות תהי לשרך ונ"י. אף אנא שתי מאוריינא סניאה כמאן דשתי מאנא דאסוותא ואתישר חילי. אעבריינן. א"ל סבא סבא מאן רביא דין נבך. א"ל אנא מליך ליה באוריינא. א"ל סבא סבא חילי סבא כעלמא דין ובעלמא דאתי ובעיניה דרביא (חי) לדין לא אשבוק למלאכא דניהם למיגע לך ואני עיילנא לך לעלמא דאתי בתקופ חילי דאית לי תמן. א"ל ר' מילך סניאה לעלמא דאתי כחד מן שמשוי דקב"ה דמשמשין קדמוהי. עד דאשנת ביה לא חוייה. אמר ש"מ דאליהו הוה. והוה חדי בעובדוי דעבר ליה וכו'. (ועיי' לעיל צד ל' הסיפור מפס" דר"ב):

בזוהר חדש פ' תבא (מ"ז ע"ב). רשבי אויל וערק למדברא דלוד ואנניו בחד מערתא הוא ור' אלעזר בריה. איתרחיש לון גיסא ונפק להו חד חרובא וחד מעיינא דמייא. אכלי מההוא חרוב ושאתן מאינן מיינ. הוה אליהו ו"ל אתי לון בכל יומא תרי ומני ואולף לון. יומא חד הוה חבימא בבי מדרשא שאלין ואמרין וכו'. ולא הוה ידעין. קם ר' יהודה בר אלעאי ואמר. חבל על גריעותא דבר יוחי. ולית מאן דידע מיניה. ואלו ידעי לית רשו לגלגא ליה. (ועיי' לעיל צד ל"ג סגנון הסיפור דמס' שבת ל"ג ע"ב). ר' יוסי בר יהודה קם יומא חד בצפרא. חמא אינון עיפין דאינון הוו טאסן ושפינא דהא אולא בתרייהו. קם על רגליו ואמר. שפינא שפינא. מדימנא מיומי טופנא דיוקנא דעמא קדישא נכניי אימתיל ליונה). לך יאות ולך נאה ויל ועבד לי שליחותא דהא לבר יוחאי כאתר דאיהו תמן. אסתחרא ההיא שפינא וקמתא קמיה. כתב פתקא דהא ואמר מה דאמר. וקמת שפינא ונטלת בפומה ואולת לגביה דר"ש ושיאת ליה בכנפא. אסתכל בההוא פתקא ובכה הוא ור' אלעזר בריה. אמר בבינא על פרישותא מן חברייא ובבינא על מלין אלין דלא אתגליין להו. מה יעבדון דרי בתראי אי ישנחון בראי. אדהכי אתי אליהו ו"ל וחמי דבכי. אמר בשליחותא אחרא הוינא זמין השתא. ושרני קוב"ה לשכבא דמעך. אי רבי אי רבי לא הוה אצטריך השתא לגלגא לצדיקייא מלין אלין. אבל כך אמר קוב"ה וכו'. אדהכי עבר חד רוחא ואפריש לון. וסליק אליהו גו גלגל דנורא. ואשתאר ר"ש ובכה ואדמך אפיתחא דמערתא. אדהכי אתא אליהו ו"ל אמר. קום ר"ש אתער משנתך. זכאה חולקך דקוב"ה בעי בירךך וכו' כתב פתקא לערן ושוייה כפוס שפינא. ואולת לגביה דרבי יוסי דהוה ברוכתיה ועיניו מחכאן. כיון דחמא לה אמר. שפינא שפינא כמה את מדימנא מכל עופא דשמיא. קרא עלה ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה. נטל פתקא ועאל לגבי חברייא ואחמי לון. (וחי) (וחו) לון עוברא תהווהו. בכה ר' יהודה ואמר. ווי אע"ג דלא ידעינן ליה מקום שיפול העץ שם יהוא. אתר דבר יוחאי תמן חברייא בהריה ומתערין מניה ואולפין מניה וכו'!

1 ואוסף כאן המקומות שהוזכר בהם אליהו ו"ל ואינו בסגנון הסיפורים. בזוהר שיר השירים (שם מ"ט ע"ג ע"ב) ר' יצחק שדרש רשבי ומה שדרש אליהו על שיר השירים. ושם (נ' ע"ד) נדברו יחדיו בענין הרשות. וכמו כן שם (נ"ג ע"ג) ושאל ר"ש שאלתא לאליהו. ואח"כ נתן לו רשות לדרוש. והוא

והנהגה יעלו אלו הסיפורים לארבעים וארבעה. ועם ל"ט סיפורים המזכרים לעיל יעלו לשמונים ושלושה חוץ ממה שהזכרתי בהערה: ואומר אלו הסיפורים יתחלקו לר' מינים. מהם

הולך ודורש (עד סוף ג"ד ע"ד). ובסוף אמר לו אליהו. רבי כל אילין מלין אינן רשימין לעילא עד לא חתיו לעלמא מן שמך. והשתא בחרתו קיימי כולוהו כמלקדמין ובחוטמא הגושפנקא דמלאכ כולוהו סתימין; שם במדרש רות (נ"ט ע"ד) ר' יהודה אמר כשהעלה הקב"ה אליהו לרקיע עמד מלאך המות כנגדו. א"ל הקב"ה ע"מ כך בראתי שמים שיעלה אליהו לשם, א"ל מלאך המות רבש"ע עכשו יהיה פתחן פה לבריות. א"ל הקב"ה אין זה כשאר בריות ויכול הוא להעביר אותך מן העולם ואינך יודע כחו. א"ל רבש"ע תן לי רשות ואירד אלו א"ל רד. ירד. כיון שראה אותו אליהו הכיחו תחת רגליו ובקש להעבירו מן העולם. ולא נתן לו רשות הקב"ה. מיד כפף אותו תחתיו ועלה לשמים וכו'; שם (ס"ו ע"א) ר' נחן שאל ליה לר' יוסי ב"ר חנינא יומא חד. א"ל אליהו הוה ליה ברא או לאו. א"ל מילתא אחרא הוה ביה וכתוב אל הגבין במשיהו ובכביא אל תרעו. מאי אל תרעו. אל תעשו עצמכם רעים וחביריכם לכביאי וכו' ק"ו מי שהיה מלאך בשמים אחה שואל עליו ועיי' לעיל צד ה' בהערה. דמלתא אחרא הוה ביה שלא היה ליד אשה; שם בתיקונים לרש"י (ע"ב ע"ג) במתיבתא דלעילא שבע בורין עילאין דאינן חלה אבהן ורעיא מהימנא ואחרן דודר ושלמה ואליהו עמהן; שם (ע"ז ע"ג) ועוד זרקא (בדרוש שמות הנגינה) דא אליהו נחית וכמה משריין עמיה דמלאכין ונשמתיין. פתח ואמר בוצינא קדישא הא כמה משריין דמלאכי חלה נחתין על עאנא אימא דרעיא דזריק אבנא מקירטא קדישא לגבייה; שם (ע"ח ע"ד) מסופר מה דהוה במתיבתא דרקיעא בגולוי ספר הזהר. ומה שעשה רעיא מהימנא ואמר. קום אליהו דאנת דלגי עלמא בארבע טסין לאשתכחא בכל חד וחד מישראל דמקיימין אות בריות מילה וכו' ויקבצו עיבך בוצינא קדישא ושיית חבדוי (המזכרים באידרא רבא) דאתבנאן בש דקדמותא בתאי וזהו חלדשא ביה מלין וכו'; שם (פ"א ע"ד) פתח ר"ש ואמר עילאין שמעו וכו' אליהו באומא עלך טול רשו מן קינ"בה ונחית חנא. דהא קרבא סגיאה אדמנת לך וכו'; שם (פ"ג ע"ב גו') גילוי נסתרות שגילה אליהו לר"ש; שם (פ"ד ע"ז) בפסוק ויעל אברם ממצרים מה שגילה אליהו לר"ש בינו לבינו; ובספר תיקוני הזהר דפוס זאקלוי ת"ק ל"פ"ק בהקדמה (ג' ע"א) מלאכין מתקבצין במעשה מרכבת דרש"י. אמר רעיא מהימנא בריך יתא בוצינא קדישא דאמר מלין אלין וכו'. קום אליהו נביאה ליקרא דקב"ה ושכינתא וכו'. אהו אליהו וכל מארי מתיבתא ואשתכחו קמיה וכו' קום אליהו תקין לבושי כולכא ומטרינא וכו' (שם ע"ב); בתקונא קדמא (י"ז ע"א) תפלת אליהו הנדפסת בסידורי התפלות בנוסח ספרד. פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן וכו' רבון העולמים אנת הוא עלת העלות וסבת חסבות וכו'; שם תקונא שתיחא (כ"א ע"א). קם ר"ש פתח ואמר לאליהו. אליהו באומא עלך במלכות קדישא דאיהי נפילא בגלותא. טול רשותא שלא חווי מנין וכו'; שם בסוף (כ"ג ע"א). אדהכי הא אליהו קא נחית מעילא בכמה חילין דנשמתיין וכו'. פתח אליהו ואמר כד נפיק שבתא ויומין טבין וכו'; שם תקונא עשרין ותרין (ס"ד ע"א) אדהכי הא אליהו קא אקדים לתקנא לון מותבייהו פתח ואמר ר' ר' בוצינא קדישא דפוכא דילך איהו ממלל דברבן באורייתא וכו'; שם תקונא שבע תלתין (ע"ח ע"א) ת"ת יומא חדא שאילנא לאליהו ערלה אמאי שוינן במאנא בעפרא. א"ל שמענא במתיבתא דערלה איהו נחש וכו'; שם תקונא שתין ושתא. הן האדם היה כאחד ממנו. ואוקמיהו קדמאין כאחד כמלאכי השרת. אדהכי הא אליהו אודמן לגביה. ואמר רבי כאחד מהם הוה ליה למימר אם על מלאכי השרת הוה אמר וכו'; שם תקונא שבעין (קכ"ח ע"ב). אדהכי הא אליהו קא נחית ואמר ר' בוצינא קדישא שמענא לעילא תקונא דילך בשמהן דקב"ה וכו'; שם (קל"ו ע"ב). אדהכי הא אליהו קא נחית וכל מארי מתיבתאן דלעילא ותחתא עמיה וקויבה על כולהו. פתח אליהו ואמר. רבון עלמא יהא רענא דילך דאימא מלין בארה מישור כדקא יאות וכו'; ובתקונא חנינא. תקונא שתיחא (קמ"ו ע"ב). קם ר"ש אחבנשו חילין קדישין עילאין ותחתאין וכו'. פתח ואמר. אליהו אליהו נחית חנא אנת וחילין דנשמתיין דצדיקא דמתיבתא עילאה ותחתא לקשטא כלכל מיד הא נחית אליהו וכו'; והנה רשמתי כל אלו הדברים (ואולי נשמטו לי איהי מהם שלא הזכרתי) אף שכולם אינם מעידים רק מהתגלות אליהו לרש"י שכבר נודע לנו. מ"מ מוכיחין שבאיהו זמן מהומנים היו המחשבות והרעיונות שקועים בזה הענין והציור שאליהו דורש וכולדך ועושה שליוות בין מתיבתא דלעילא למתיבתא דלתתא; ומה שאחשוב עוד לזה המין הוא ספר אליהו שדנפס בבית המדרש חדר שלישי למהור"א יעללינעק ז"ל צד ס"ה. רזא גלא ליה מיכאל שרא רבא דישראל לאליהו הנביא בטורא דברמל קץ וזמן שעתידי להיות באחרית הימים וכו'. ושם צד ס"ה. פעם אחת בא אליהו הנביא ז"ל לבית מדרשו של ר' יוסי. כשבא ר' יוסי מצאו לאליהו ז"ל שהיה עצב. א"ל ר' מפני מה אתה עצב. א"ל מפני הקב"ה באתי והוא ומשיחיו היו מתקסקין בהמחות דישועיה הנביא וכל סמאל שר של רומי והיה מולמד על ישראל חובה וכו'; ואשר אני רואה להזכיר עוד כאן. הא דהולין (ו' ג"א). ר' יצחק בן יוסף שדריה ר' אבהו

דברים שראו בחלום. והם בכלל דברי חלומות. והם דברי פיוטים לחוק הלככות באמונה ובכסחון וכיוצא בהם. והם דברים בדואים שבירו להם אנשים לאווי תכלית ששמו להם. והם בכלל כותבי פלסתר. ששנו עליהם חכמים בכרייתא (סוכה כ"ט ע"א). בשביל ד' דברים מאורות לוקין. על כותבי פלסתר. ועל מעידי עדות שקר וכו'. שהם עונות שמחשיכין מאורי הדעת. וענשם מדה כנגד מדה שהמאורות לוקין לסמן רע להם. ויריד שבשעת חירום ומהומה צמחת הכתות וכותבי פלסתר מתרבים. והרבה מסיפורים כאלה עדיין בעולם והרבה מהם שנאבדו ונשכחו מן העולם. ועליהם נאמר אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול (פסחים ק"ב ע"א). וכיוצא

לאותיו חמרא מבי כותאת. אשכחיה ההוא סבא א"ל לית כאן שומרי תורה וכו'. ועל דברים אלו עשאו עוב"ם גמורים. וכתבו בתוספות יש מפרשים דכל מקום שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו. ואי אפשר לומר כן בפרק במה מדליקין (ל"ד) בעובדא דרשב"י. ובהגהות כה"רין חיות הביא מפורד יצחק הא דמכות (י"א ע"א) דאמר ההוא סבא מפרקיה דרבא שבינא לי וכו'. והסבא מזכיר שם פעולתו של אליהו. ומלשונם של הת' משמע שלא באו לסתור הדבר לגמרי. אלא שאי אפשר בכל מקום לומר שהסבא הוא אליהו. אלא היכא שמסתבר שהוא כך. כמו הכא שעשאו עפ"י הסבא כגוים גמורים. והנה זה המאורע היה בא"י. ובשבת (כ"ג ע"ב) גרסינן. דביתיהו דרב יוסף הוה מאחרה ובדלקה אמר לה ר"י וכו' ספרה לאקדומה אמר לה תהא סבא תנינא (רש"י שונה אני) ובלבד שלא יקדים וישל אחר. וזה היה בבבל. ומראין הדברים כדברי הת' שבאזיה מקומות הוא אליהו הנביא. אבל לא בכל המקומות. ועיי' לעיל צד ח' אות ב': ויענינו הפוך. שאם תתלה באילן גדול לייחס לו דברים שלא אמר תיחנק. והסגנון דומה להא דא"ר יוחנן (כ"ט ע"ב) מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילכש בכלי פשתן וכו'. עיי' רש"י שם. והמפרשים נדחקו בפי' המאמר. והואיל ואתא לידן אעתיק כל המאמר ואפשינו. לבאר הורות אשר בו. עיקרו הוא. ת"ח שבעה דברים צוה ר"ע את ר' יהושע בנו וכו'. חמשה דברים צוה ר"ע את רשב"י כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו רבי למדני תורה. אמר איני מלמדך. אמר לו אם אין אתה מלמדני אני ואמר ליוחי אבא ומוסרך למלכות. אמר לו בני יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמר לו ומי בסכנה ותלא עגל בסכנה. א"ל אם בקשת ליחנק וכו'. וכשאתה מלמד את בנך למדרה בספר מוגת, לא תבשל בקדרה שבישל בה חבירך (וענין אלו חב' מאמרים פירשו בגמרא). מצוה וגוף גדול אוכל פירות ולו שבר (בנדרם כתיב ולא וכבר הגיהו היע"בין והרש"ש). מצוה וגוף טהור נושא אשה ולו בנים. ולמעט הורות כזה המאמר כתב המהרש"א. גם שכבר היה חבוש ונמסר למלכות על ד"ת. אפשר גזים עליו למסרו במלחא דגרע טפי וכו'. והוא הולך בפירושו ע"ד רש"י עיי"ש. ובעל עיון יעקב כתב. שיוחאי היה קרוב למלכות (ולזה אין לו דאיה אלא מענינו לימד כן) ולפי שהיה רוצה למנעו מלמוד סבר שמוותר למסרו. כדאמרין בחלק (צ"א ע"ב) ושם בריש צ"ב) מונע בר מנקבין כבברה. (וצ"ט ע"א) דהוא בכלל כי דבר ה' בזה. ע"כ. אמנם בכל זאת לא סרה הפליאה הגדולה שהיה ידענו שהר"ש מתלמידיו ר"ע היה. ואמר ר"ש לתלמידיו שנו מורות מדרגתי תרומות מדרגותיו של ר"ע (גטין ס"ז ע"ב). וכו' בבית האסורין נעשה תלמידו אתמהה. והרי כשהוצרכו להלכה באו בעקיפין לשאול את פי ר"ע שלא יבינו השומרים. סיפורו בירושלמי יבמות פ"ב ה"ז ר' יוחנן הסנדלר עבר גרמיה ובל. יומא [חד] עבר קומי בית חבישה דר' עקיבא ותוה מכרו ואמר. מאן כעי מתמין מאן כעי צינורין. הלצה בינו לבניה מהו. אודיק ליה ר"ע מן כוותא. א"ל אית לך כושין אית לך כשר. והאידן יעלה על הדעת שילמד תורה לתלמיד בבית האסורין וכל עצמו לא נתפש אלא לפי שלימד תורה ברבים. ואומר אני שעיקר המושך המאמר הוא כשהיה חבוש בבית האסורין אמר לו אם בקשת ליחנק וכו'. וכל המאמר א"ל רבי למדני תורה הוא חוספה באמצע כמאמר מוסגר. והודיענוהו תחת לימודו של ר"ש אצל ר"ע. ר"ש בל א"ל רבי למדני תורה ולפי שיחיו אביו קרוב למלכות רומי היה נמנע ר"ע מללמדו. וא"ל איני מלמדך. ולא אמר לו שום מעס. אבל טעמו היה לפי שהיה טינא בלבו על אביו. והענין זה הבן כנגדו וא"ל אם אין אתה מלמדני וכו' ומוסרך למלכות. ואיוו עוליה ימצאו בו אין לבקש. הרי נתפש ר"א רבו למינות. ועי' השיבו ר"ע בנחת רוח. ולא דחפו כבתתלה שאמר לו איני מלמדך. אלא אמר לו בני יותר ממה שהעגל וכו'. והשיבו לו ר"ש תשובה נצחת. הפרה שלא תניק אינה בסכנה רק בצער מרוב החלב אבל העגל אם אינו יונק היא בסכנה מיתה מחמת הרעב. אף כך אתה יש לך חששות ודחית אותי ומצטער אתה עי' שמוכרת אתה לדעתך לדחותני. אבל העגל היא בסכנה מיתה שלא אגיע לעץ החיים זו התורה. ועי' נענה לו ר"ע ומינתה אותו בין תלמידיו. והוכירו כאן שוני בבריותא דבר זה להבין דברי ר"ע שאמר לו אם בקשת ליחנק וכו'. שבא להזהירו שלא יאמר דבריו רוחו ויתלם בגדולם ויפול ברשת כותבי פלסתר. ושבוה רמז לו א"כ חטאו במה שהפחידו ותלה דבריו בגדולת אביו שימסרהו למלכות. וכוונת בזה ג"כ שנבואה נזרקה בפי ר"ע שסופו של רש"י יהא נמסר למלכות. ועל כיוצא בזה נאמר להבין דברי חכמים וחדוטה. ושעינו של ר"ע היתה פקוה והכיר

בדברים אלו שלטו גם בימי הנביאים, והם מתקוטטים עמם. ירמיהו הוא אומר, חזון שקר וקסם ואילול ותרימית לבם המה מתנבאים לכם (י"ד י"ד), ואמר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר (שם כ"ג כ"ח). ואמר הנני על הנביאים נאם ה' הלקחים לשונם וינאמו נאם, הנני על נבאי חלמות שקר וגו' (שם שם ל"א ול"ב). ויחזקאל הוא אומר הלא מחזה חזיתם וגו' (י"ג ד'), וקורא אותם מצודרי נפשות:

אמנם המין הרביעי מאילו הסיפורים הם התגליות לאנשים מפורסמים בחסידותם, מהם שנוכרו בשמם ומהם שנאמר מהם סתם שהיו מהחסידים, והיו עניינם מפורסמים בעם, ושהיו התגליות כאלו מפורסמים בעם אוכיר מה שסופר ברבה ובתחומא פ' קרושים, א"ר ברכיה מעשה היה בקריתנו ברוח אחד שהיה שרוי על המעיין בא רוח אחר להודונו לו ובקש להוציאנו משם, היה שם חסיד אחד ורבי יוסי איש צייתור שמו, נגלה לו אותו הרוח, א"ל רבי הרי כמה שנים אני נתון כאן, ובצוהרים ובלילה לא הוקתי בריה, והרוח הזה בא עלי ממקום אחר ומבקש להוציאני מכאן ולהקין את הבריות, א"ל מה נעשה וכו' (עיי' בהוצאת מוהרש"ם), ואלה החסידים ואנשי מופת מספרים לתומם מה שצפו באמת באמונת רוחם, ובכיצא בזה אמרו לר' יהודה (מגילה כ"ד ע"ב) לענין סומא שפורם על שמע, הרבה צפו לדרוש במרכבה ולא ראו אותה מימיהם, ור"י השיב להם, החם באובנתא דלבא תליא מלתא והא קא מיכוון וידע, והנה בפ' אובנתא דלבא נחלקו רש"י ותוספות (בע"ז כ"ח ע"ב) עיי"ש, אולם היוצא מרביהם הוא שראיית העין בכלל אינה קלושה מבחון אלא תלויה באובנתא דלבא, וכבר אפשר שיראו מקצת בני אדם דברים שאין אחרים רואים אותם לפי חזק אובנתא דלבא שיש להם ולמי שיכחישם ישיבו לא ראנו אינה:

ואעתיק כאן דברי בעל חובת הלבבות מה שכתב בשער חשבון הנפש בפנים העשירי שהיא בהשקפת הבורא על נגלה ונסתרו וכו', ואמר שם, וכאשר יתמיד על זה יניח הבורא לו מעצבו וירניע לבו מפחדו ויפתח לו שערי ידיעתו ויגלה לו סודות חכמתו וכו', ויהיה כמדרגה העליונה ממדרגת החסידים ובמעלה הרמה ממעלות הצדיקים, ויראה מאין עין וישמע מבלי אוזן וידבר בלי לשון, וירגיש בענינים מבלתי חושים וישער בהם מבלעדי הקשה וכו', ושם בפנים השלישים כתב, ואז אחי תתילד בנפשך תולדה מעולה ורמה, תלמד ממנה כל המדות הטובות, ותניע בה אל כל החמורות, והיא וכות עצם הנפש מקדרות הפסולות, המסירה חשכת הספק אשר בלבך וכו', ויתחדש לך בה עליוני נכרי, לא ידעת בכל אשר הרגלת בו בכחותיך, כמ"ש חכמת אדם תאיר פניו וגו', ואז תכיר הענינים הגדולים ותראה חמדות העמוקות בוך נפשך ובור לבך וחזק אמונתך וכו', וראיתי למשול לך משל קרוב, יתבאר לך ממנו דמיון קצת מה שזכרתי לך, והוא שתחשוב כאלו אחת במקום, וממעל למקום שהוא צורה כנגד הצד שהוא נכחד, ואין דרך לך לראותה בעיניך ולחשקה עליה בחוש ראותך, והיגיד לך מניד, כי כאשר תעשה טם מברזל עשת ותלמדהו עד שתסיר קדרותו, ותמשחהו ומן ארוך במשיחות רבות ואח"כ תעמידנו נכח פניך, אז יראה לך מן הצורה העליונה מה שנעלם ממך, ותוכל לראותה ולהשתעשע בנעימותה וזהו ריפה, והצורה העליונה החשובה אשר אין לך דרך לראותה בעיניך היא חכמת הבורא יתעלה ויכולתו, ויופי העולם העליון אשר נעלם ממנו צורתו ותכונותו, והטם העשת היא חכמת האנושית וכו' ע"כ, ואלו הרברים מיוססים בדברי הנאונים אברייא דחגיגה (י"ד ע"ב) שהביא הערוך בערך אבן המנוגעת בענין היכולת רבתי והיכולת זוטרתי וז"ל, ולא שהן עולין למרום אלא בחדרי לבן רואין וצופין כאדם הרואה וצופה בעיניו דבר ברור, ושומעין ואומרים ומדברים כעין הסיכה ברוה"ק, זה פ' רב האי גאון ז"ל, והביאו הכותב בעין יעקב בחגיגה שם ונוסחתו, זה פ' ר"ח, ועוד הביא שם מתשובה לרבינו

גרש"י שיתלה בדביו ברוה"ק, ולפי שהכיר בטבעו שהוא נוטה אל ההתבודדות ומניעת דרך ארץ כמו שספרו עליו באמת (שבת ל"ג ע"ב) חזו דקא כרבי ורעני אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה וכו', לימרו כי טוב תורה עם דרך ארץ וישוב הארץ מצוה כי לא לתורה בראא לשבת יצרת, והעסק בעבודת האדמה מגדלת את הגוף, וע"כ אמר לו, מצוה וגוף גדול אוכל פירות ולו שכר, ולא שיתבודד ויסתגף עצמו, ומצוה וגוף טהור נושא אשה ולו בנים, ולא כבן עזאי שהיה נאה דורש ולא היה נאה מקיים, והמדקדק בלשון הברייא ימצא שהם דברי צוואה ולא לימוד תורה, מה שצוה את בנו ומה שצוה את רשבי' תלמידו, וכן מה ששנו בברייא זו, ד' דברים צוה רבינו הקדוש את בנו וכו', ג' דברים צוה ר' ישמעאל ב' יוסי את רבי וכו' ג' דברים צוה ר' יוסי בר' יהודה את רבי וכו', כולא חדא ברייתא היא בדברי צוואה, והפסיקות בנמרא לפרש עניניה:

האי גאון אריכות בענין זה. וזה אשר אני מעתיק מדבריו וז"ל. ובכן מציע מפנימי ובחרריו כמי שהוא רואה בעיניו היכולות שבעה וצופה כאילו הוא נכנס מהיכל להיכל וכו'. ועפ"י הדברים האלה נבין מה שקראו חז"ל אספקלריא המאירה ושאינה מאירה, ומה שכללו באמרם באובנתא דלבא:¹

וכוונתי בזה ג"כ לבאר כאן ענין צפייתם במתיבתא דרקיעא. ואשר יביאני לזה הוא. שבסדר אליהו רבה הוא מדבר הרבה מבית המדרש הגדול של הקב"ה. נאמר בפ"ג (צד י"ד) בפושעיה של ישראל. שמעלין ושורפין אותן בבית המדרש הגדול ובישיבה גדולה. שם (צד ט"ו) עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין ונושאין ונותנין במקרא במשנה בהלכות ובאגדות וכו'. פ"ד (צד י"ט) עתיד הקב"ה בבית המדרש הגדול שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו הן ונשיהן וכו'. פ"ה (צד כ') הקב"ה יושב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו לכל א' וא' נותנין לו מאור פנים בתורה. פ"ו (צד ל"ב). כשם שיש לו להקב"ה חדר חררי חדרים בתורתו כך יש להן לתת וכו'. שם (צד ל"ג) זה אחר מאלף אלף אלפים ורובי רבבות של חדר חררי חדרים שיש לו להקב"ה בתורתו וכו'. פ"ז (צד ס"ב) שלש היום אני קורא ושונה וכו'. ובכפל שם ובכמה פרקים כאשר רמזתי במ"ו את' ו'. שם (צד ס"ח) עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש הגדול שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו ולומר להם כניני אני הוא שנמסרתם למיתה עלי וכו'. ואוסף לזה מה שאמרו בב"ר (פמ"ט ופס"ד). ר' ברכיה ורבנן דחמין בשם ר' יהודה אין יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בב"ד של מעלה. מאי טעמיה שמעו שמעו ברנן קולו והנה מפיו יצא (איב' ל"ו ב'). ואין הנה אלא תורה שנ' והנחת בו יומם ולילה. אפי' אותן הלכות היה אברהם יודע:

וביארן של אלו הדברים כך הוא. עפ"י חזונו כתבי הקודש בית המקדש של מטה הוא מכון כנרד מיה המקדש של מעלה. אמרו במכילתא דשירתא. מכון לשבתך וגו'. זה אחד מן הדברים של מטה שהיא כנרד של מעלה. שבסם של מטה מכון כנרד כסא של מעלה. וכן הוא אומר ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו (תהלים י"א ד'). ואומר בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים (מ"א ח'). ועי' במ"ע שם. ובאמת ענין זה עשיר במקראות רבות. "שמע מהיכלו קולי וגו' (תהלים י"ח ו'). ה' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה (שם ק"ג י"ט). ומלאכיו וגבאיו ומשרתיו מקיפין אותו (שם שם כ' וכו') ברכו ה' מלאכיו נבזרי כח עשי דברו וגו' ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עשי רצונו. ומשם רחמים ודן יוצא לעולם במיש ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו אש לפניו חלך ותלהט סביב צרו (שם צ"ב ו'). ומיכיהו ספר חזונו. ראיתי את ה' ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימנו ומשמאלו וגו'.

¹ ובהה הדרך אפשר לומר. כיון שהדברים כיוצא באילו אינן ברורין עכ"פ ואין לדין אלא מה שענינו ראות אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא ואמר. והשיב לו אביי כיון שתאיר הקב"ה עיניהם ומצאו מקרא אמרו שחשכונו ב"ד שלמעלה על כך. וראיתי למוה"ר חיות שכתב. אע"ג דאמרין פליגי תרי מלאכא ברקיעא וכו' ופי' בתו' דאליהו אמר להו. היינו כאן דנ"מ לענין דינא וכו'. ובכ"ג שייך אין נביא רשאי לחדש דבר. וכן בהך ג' דברים עשו ב"ד שלמטה וכו'. והנה אין מודעתי להכניס עצמי כאן בענין דלא בשמים היא דדשו בה רבים (ונגעתי בדבר לעיל צד כ"ג). אולם כוונתי לומר שאף ר' יוסף לא יכחיש אפשרות שביצת בת קול מהשמים דהלכה כרחב"ג. אבל על זאת נדון אם משגותין על זאת או לא. וכן יורה רב יוסף בכל הדברים התלויין בב"ד של מטה שהדברים מסורים בידם. כמו שאמרו בירושלמי דכתובות (פ"א סה"ב) בפחותה מבת ג' שנים ויום א' אין ביאתה ביאה. אי' אבין אקרא לאלהים לאל גומר עלי. בת שלש שנים ויום א'. ונמלכו ב"ד לעברו התולין חזוין. ואם לאו אין התולין חזוין. וכוונתו באמרו חזוין ואין חזוין לומר שכשרה היא אם נבעלה לפסול לה או שפסולה. שפסק דין זה תלוי בב"ד. אבל כרת אינה מסורה ביד ב"ד. שאף שאם יורו שחייבי כריתות לוקין מאן לימא לן שלא יכרתו אותן מן השמים. וכן בג' דברים עשו ב"ד שלמטה מה שעשו הדברים מסורים בידם ומוסכם הדבר ג"כ בב"ד של מעלה. ואביי הסיכו דבהארת העין במציאת ראה מהמקרא תלוי הדבר. ועי' נמצא בהגדה שהקב"ה אומר פלוני בני כך אומר ופלוני בני כך אומר. שבסברת החכמים הדבר תלוי. אבל במעשה שאירע וכך אירע כהא דפלגש כנבעת שאל. ומי איכא ספיא קמי שמיא. אמנם בכל דבר תלוי במדרש או בסברה אין בשמים להכריע. ואמרו בהגדה דב"מ (פ"ו ע"א) קא מיפלגי במתיבתא דרקיעא אם בחדת קדמה לשיע' לכן וכו'. ספק הקב"ה אומר טהור וכולו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא. ואמרו מאן נוכח. נוכח רבה בר נחמיני. דאמר רבה בר נחמיני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות וכו'. וכוונת האגדה זו מיוסדת אכלל' דלא בשמים היא. ובאה להודיעך כהו של רבה בר נחמיני בהלכות נגעים ואהלות:

(מ"א כ"ב) וישעיה ספר, ואראה את אדני יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל שרפים עמרים ממעל לו וגו' (ישעיה ו'), ומשעה שנחרב הבית שלמטה כביכול עוב הקב"ה ההיכל של מעלה, וא"ר יוחנן (תענית ה') אמקרא בקרבך קרוש ולא אבוא בעיר (הושע י"א). אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה, ומי איבא לירושלים למעלה, אין דכתיב ירושלים הבנויה בעיר שחבורה לה יחדו (תהלים קכ"ב ג'), והנה ספו תמו חיוני הנביאים והמשוררים מעת שנחרב הבית ונלה ישראל מעל אדמתו, אמנם לא חדל ישראל מהיות עם עולם, ואם נישלה הנבואה מן הנביאים מהחבמים לא נישלה (ביב י"ב ע"א), והם הם יסדו וקיימו את ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ועל כן חיוני חז"ל שהקב"ה מצוי בבית הכנסת ובבית המדרש שלו, וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא מנין שהקב"ה מתפלל שני והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי (ישעיה נ"ו ז') תפלתם לא נאמר אלא תפילתי וכו' (ברכות ז' ע"א), ואמרו שם (ח' ע"א) בשם רב הסרא מ"ד אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב (תהלים פ"ו ב') אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה (שמשם הוראה יוצאת, ועיי' במהרש"א) יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, והיינו דא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש (ובטלה לשכת הגזית) אין לו להקב"ה בעולם אלא ד' אמות של הלכה, והנה תחת אשר חזו הנביאים, ה' בהיכלו יושב על כסאו ומפקד צבא מלחמה או משבית מלחמות או משביר חציו מדם וחרבו תאכל בשר, ושולה מלאכיו מיכאל וגבריאל להשבית נזים ולהמיט ממלכות, חזו החבמים את ה' בבית המדרש הגדול שלו זקן ויושב בישיבה נותן חכמה מפיו דעת ותבונה, ומשליש עתותיו, שליש היום קורא ושונה, ושלש היום כונן למשפט כסאו, ושלש היום משביע לכל חי רצון, וכל זאת חזו וצפו את חזיוניהם באובחנתא דלבא, וכן ראו את אליהו שהוא הסופר בכ"ד של מעלה ועושה שליחותו עלי ארץ, והוא מתנלה לזכי נפש וברי לבב אם בחלום או בהקיק, והם מנישים בעיניהם מבלי חוש, רואים מאין עין, ושומעים מבלי אוזן, ומדברים בלי לשון, ומכירים את אמתת השנתייהם מבלי הניין והקשה כי אם ברוח קדשם, ורוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם.

אחרי כל החזיונות האלה, גדולות אליהו ופרסומן בעם והבטחתם עליו, ופעולותיו אשר עשה אחרי עלותו לשמים כי הופקד להיות סופר לפני אלהיו לכתוב את ספר הזכרון, גם כי כתב מכתב למלך יהודה, והגלותו לחסידיו העם וגדוליהם ללמד אותם ולגלות להם צפונות ונסתרות ממתבתא דרקיעא, לא יפלא עוד בעינינו כי נגלה לחסידיו וספרו בידו, ללמד אותם דרכי אל ומחשבות אלהים ומשפטיו עלי ארץ, וכמו שאמר יחזקאל הנביא, ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר, ויפרש אותה לפני והיא בתובה פנים ואחור ובתיב אליה קנים והנה והי (יחזקאל ב' ט' ו"י) כמו בן ראה אחד מהחסידים את אליהו הנביא וסדר אליהו רבה וזוטא בידו, וגרמה לוח האיש בהקיק מה שיקרה לנו לא מעט בחלום, כי יארע גם לנו שנראה בחלום ספר חדש שלא ידענוהו מקדם ונקרא ונתעננו בו ואף אחר שנקיק ישראל ממנו איזה דבר בזכרוננו, ומה שיארע לנו בחלום הלא אפשר שיארע לבעלי חזיון בהקיק, ואם ראה יחזקאל מגלת ספר כתובה קנים והנה, אין ספק שהיה סגנון לשון הספר כסגנון שהורגלו בו בימים ההם, וכמו כן אם צפה אחד מהחסידים בחזיונו ספר ביד אליהו ונאשר בזכרוננו, הנה יהיה סגנון הספר כסגנון הדרשנים הנאים והמבחרים בזמנו, כאשר הוא באמת סגנון הספר שלפנינו: ואחרי הקרימי כל אלה אינם אלא המאמר המספר ממאורע דרב ענן שהתחלתי בו, ואומר שכבר אפשר שהיה הספר בעולם קודם רב ענן, אלא שנמנר בבית מדרשו של רב ענן, אולם לעמוד על בריי של דבר צריך שנשים עין על המאמרים שהובאו ממנו בנמרא:

מאמר ה', תנא דבי אליהו.

כתב הערוך בערך סדר, וז"ל סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא, פ"י משניות תיעוביות הן, ורבה היו ג' בבי ולי' פרקין, וזוטא י"ב פרקי, וראמרי בנמרא תנא דבי אליהו כולוהן בנוייהו: והגני מסדר כאן כולן:

(א) בשבת (י"ג ע"א), תני דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וכו', פ"א נתארחתי אצלה וכו', ובתוספות שם העתיקו מסדר אליהו, והנה זה הסיפור לפנינו פט"ו (צד ע"י) בשינוי קצת מנוסחת התו' (ומה שכתבו דקתני אמר לה נראה שהוא שבוש וצ"ל אמרתי לה), יהובא בילקוט פ' מצורע ר' תחמ"ט ובסגנון אחר ממה שלפנינו ומשובש קצת, ובכל אלה